

POLITIHØGSKOLEN

Etterforskningsledelse

- Perspektiver på bevissthet, metodikk og samhandling

Dag Mørk Sveaas

Erfaringsbasert master i etterforskning

Kull 2016

Tittel: Etterforskningsledelse – Perspektiver på bevissthet, metodikk og samhandling.

Student: Dag Sveaas

Veiledere: Dr. Ivar Fahsing & Statsadvokat Erik Førde

Sammendrag:

Ifølge statistisk sentralbyrå ble det i 2017 anmeldt over 300.000 forhold til politiet i Norge. Påtalefaglige og politifaglige etterforskningsledere er nøkkelpersoner i arbeidet med etterforskning. Faglitteratur og erfaring tilsier at kvalitet og objektivitet kan være personavhengig og mangle systematisk kvalitetssikrede arbeidsprosesser. Dette kan føre til feilvurderinger underveis i straffesaksarbeid og i verste fall justisfeil.

Avhandlingens hensikt er å identifisere og belyse forhold som har betydning for operasjonalisering av begrepene kvalitet og objektivitet i etterforskning. Ønsket er at oppgaven kan gi kunnskap som har betydning for samhandling mellom påtalefaglig og politifaglige etterforskningsledelse, samt forståelse for hva som ligger til grunn for deres vurderinger og beslutninger i etterforskning.

Avhandlingen bygger på aktuell faglitteratur og studier om etterforskning, beslutningstaking, ledelse og kvalitetsarbeid, samt styringsdokument som belyser både justisfeil og suksesskriterier i vellykket etterforskning. Det er gjennomført en spørreundersøkelse blant 18 politifaglige og påtalefaglige etterforskningsledere med lang erfaring som etterforskningsleder. Analyse er gjennomført med systematisk tekstkondensering, og resultatene blir presentert i form av tre hovedkategorier: primæroppgaver, reduksjon av feil og testing av hypoteser.

Systemarbeid ser ut til å være et sentralt tema relatert til god kvalitet i etterforskning. Videre forskning på forhold som kan ha betydning for kvalitet i etterforskningen bør sannsynligvis dreies mer mot et system og modeller om hvordan samhandling skal sikre objektivitet i beslutningsprosesser.

Title: Investigation Management - Perspectives on Awareness, Methodology and Interaction.

Student: Dag Sveaas

Supervisors: Dr. Ivar Fahsing & District Attorney Erik Førde

Abstract:

According to Statistics Norway (SSB, 2017) more than 300,000 complaints were filed with the police in Norway in 2017. Both the prosecution and the senior investigation officers possess key roles in the investigation of such crimes. Research, literature and experience suggest that performance is too often dependent upon subjective preferences of the investigator and lack systematic quality-assured work processes. Miscalculations of fact, and occasionally failures of justice, can be the result.

The purpose of this thesis is to identify and highlight factors of significance for the operationalization of quality and objectivity of criminal investigation. The intent is to provide information that will be of importance in the interaction between prosecutors and senior investigation officers, and a better understanding of the basis for the decision-making process during investigations.

This thesis is based upon relevant literature and studies of investigations, decision making, leadership and qualitative work, and public inquiries that highlight miscarriages of justice and successful criteria in effective investigations. A survey has been conducted of 18 prosecution and senior investigation officers with extensive experience. Analysis with systematic text condensing has been conducted, and the results are presented in three main categories: primary tasks, reduction of mistakes, and testing of hypothesis.

A systematic approach seems to be of importance to secure high quality investigation. Further research should focus on matters that will be of importance for qualitative investigations and should consider systems and models on how interaction and cooperation can ensure objectivity in the decision-making processes.

Førord

Masteravhandlingen er resultat av et ønske om å få en dypere innsikt i etterforskningsfaget og spesielt arbeidet som utføres av etterforskningsledere. Arbeidet med avhandlingen har gitt meg en innsikt i hva som kan være faktorer for økt kvalitet og objektivitet i etterforskning. Jeg har også opparbeidet meg kunnskap om hva samarbeid og samhandling mellom ulike aktører i rettsvesenet kan gjøre for rettssikkerheten.

Først ønsker jeg å takke Dr. Ivar Fahsing for stor tålmodighet og dyktig veiledning i en lang periode. Du har vært en inspirasjon for arbeidet. Dine gode innspill både før og under arbeidet har bidratt til at avhandlingen har blitt ferdig. En takk til statsadvokat Erik Førde for veiledning og gjennomlesning av avhandlingen før den ble ferdig. Du har bidratt med å se innholdet fra ulike sider og kommet med viktige tilbakemeldinger.

Jeg ønsker å takke deltakerne som stilte opp i spørreundersøkelsen. Uten deres tid hadde jeg ikke fått grunnlaget for arbeidet mitt. Jeg håper dere kjenner dere igjen i de presenterte resultatene og kan finne det interessant å se på sammenstillingen av funnene. I tillegg vil jeg takke Anette Fiskum og Hildegunn Teigen for gjennomføring av pilotstudie og tilbakemelding på denne. En takk til Marie Karlsson, Ole Thomas Bjerknes og Halldor Rosmundur for gode tilbakemeldinger og godt samarbeid gjennom tre år. Videre ønsker jeg å takke Ragnhild Ask Connell, Ivar Ballangrud, Ivar Husby, Trond Ove Bredesen og Jon Fredrik Strandrud for hjelp, støtte, inspirasjon og samtaler om faget. Jeg vil også takke mine ledere og medarbeidere i Sør-Øst og Oslo politidistrikt for tilrettelegging av jobben, og for god avlastning med arbeidsoppgaver jeg egentlig skulle gjennomført. Dette slik at jeg isteden kunne holde fokus på masteravhandlingen.

Til sist ønsker jeg å takke Synne, Fredrik, Silje og Kristin for tid, tålmodighet og muligheten til å være deltidsstudent i tre år.

Innholdsfortegnelse

INNLEDNING	1
Bakgrunn og sentrale styringsdokumenter	2
Krav til kvalitet	4
Kompetansehevede tiltak i Norge	6
Kunnskapsgrunnlag	7
Menneskelige aspekter	9
Systemarbeid og metodikk	13
METODE	16
Utvalg og deltagere	16
Datainnsamling	18
Analyse	20
Etiske utfordringer	23
RESULTAT	25
Primæroppgaver	25
Reduksjon av feil	27
Testing av hypoteser	29
DISKUSJON	30
Vurdering, beslutning og samhandling	30
Kompetanseutvikling og trening	32
Kvalitet og systemarbeid	33
Operasjonalisere kunnskap	37
Begrensninger med studien	39
Oppsummering	42
Referanser	44
Vedlegg	49
Vedlegg 1. Utskrift av NSD test	49
Vedlegg 2. Brev til deltaker	50
Vedlegg 3. Eksempel på samtykkeskjema	51
Vedlegg 4. Spørreundersøkelsen	52

Figurer

Figur 1. Deltakernes etterforskningserfaring angitt i år	17
Figur 2. Stegvis-deduktiv induktiv metode	21
Figur 3. Deltakernes primære oppgaver i en etterforskning	26
Figur 4. Faktorer for reduksjon av tunnelsyn og annen negativ påvirkning	28
Figur 5. Test av konkurrerende hypoteser	29

INNLEDNING

Saksledelsen skal utøves i tett samarbeid med den politifaglige etterforskningslederen som har ansvaret for at etterforskingsskritt gjennomføres i samsvar med anerkjente metoder og fremgangsmåter, slik at politiet og påtalemyndighetens samlede kompetanse og ressurser utnyttes best mulig under planleggingen og gjennomføringen av etterforskningen. Dette stiller krav til gjensidig og god rolleforståelse. (Riksadvokaten, 2018a, s. 10)

Sitatet fra riksadvokaten viser at politietterforskninger i Norge ledes av to fagpersoner. Utover sitatet er det ikke gitt noen helt klar definisjon for hva som tillegges disse to rollene i etterforskningen, ei heller grenseoppganger i roller og ansvar. Den påtaleansvarlige juristen har det formelle lederansvaret av etterforskning. Den politifaglige etterforskningsleder kan sies å ha det praktiske daglige ansvaret for utførelsen av etterforskningen. Deres samhandling anses viktig for å oppnå objektivitet og kvalitet i etterforskningen. Riksadvokaten har understreket dette i en rekke skriv og andre utredninger de senere årene, blant annet kvalitetsrundskrivet som ble publisert i oktober 2018. Utdanningen for påtalefaglige og politifaglige etterforskningsledere er imidlertid svært forskjellig, og det finnes i dag ingen felles pålagt videreutdanning i ledelse av etterforskning. Er det da naivt å tro på et sømløst og godt samarbeid? Det finnes lite empirisk forskning på området. Flere år med fokus i media og innad i politiet, samt nyere forskning har gitt oss økt innsikt om hva som skal til for at etterforskning holder høy kvalitet.

Politiet gjennomfører for tiden en struktur- og kvalitetsreform. I denne reformen er det utarbeidet tjue tiltak der målet er å løfte kvaliteten på etterforskning i Norge. Innføring av skriftlige hypotesetestende etterforskningsplaner er et av tiltakene (se eksempelvis, Pod, 2016; Riksadvokaten, 2013, 2016b, 2018b).

Denne avhandlingen vil forsøke å kaste lys over hvor langt denne styrte utviklingen har kommet. Videre for så å se i hvilken grad politi- og påtalemyndighet har utviklet en felles forståelse for viktige begreper som antas å ha betydning for samhandling i etterforskningsledelse.

Problemstillingen jeg har valgt å belyse er: Hvordan forstås og operasjonaliseres begrepene kvalitet og objektivitet for påtalefaglig og politifaglig etterforskningsleder?

Avhandlingen vil belyse hva representanter for politifaglige og påtalefaglige etterforskningsledere har svart på spørsmålet om betydningen av kunnskap og metodikk i straffesaksbehandling. Videre hva som skal til for å sikre at kravene til effektivitet, rettsikkerhet og kvalitet blir ivare tatt under ethvert trinn i etterforskning av straffesaker.

Avhandlingen vil først vise hva som har ledet opp til dagens situasjon og se på noen sentrale styringsdokumenter. Deretter gjøre rede for relevant forskning som belyser temaene i problemstillingen, for så å beskrive resultatene fra en spørreundersøkelse fra to norske politidistrikt. Fokus vil være på psykologiske påvirkningsfaktorer, metodikk, ledelse og hvordan forstås og operasjonaliseres begreper som *kvalitet* og *objektivitet*. Politifaglig personell har intensivert sin videreutdanning og trening innen etterforskning og etterforskningsledelse de siste årene. Den samme intensivering har ikke påtalemyndigheten gjennomført (NOU 2017:5).

Jeg er nysgjerrig på hvor langt vi har kommet med tanke på uttrykte mål om høyere kvalitet og objektivitet i etterforskningen. Det er også interessant å få bedre innsikt i eventuelle forskjeller og likheter i politifaglig og påtalefaglig etterforskningsledelse.

Bakgrunn og sentrale styringsdokumenter

14. november 2011 ble åtte år gamle Monika Sviglinskaja funnet død i sin mors hjem i Bergen. Da politiet ankom stedet hang hun med et skinnbelte rundt halsen fra en dørklinke. Dødsårsaken var kvelning. Hun bodde alene sammen med sin mor som var på arbeid denne dagen. Monika var hjemme fra skolen da hun ikke hadde følt seg frisk.

En større etterforskning ble innledet av politiet. I august 2012 ble saken henlagt som selvdrap med intet straffbart forhold bevist. Dette til tross for at mor forklarte at hun var sikker på at hennes eks-kjæreste stod bak dette. Hun mente at han hadde fingert et innbrudd i hennes leilighet. Moren ble ikke trodd av politiet til tross for at leiligheten bar tydelig preg av hærverk. Noen måneder etter henleggelsen kontaktet en av politietterforskerne på saken bistandsadvokaten til mor og forklarte at det hadde vært uenighet i politiet rundt henleggelsen. Politietterforskeren mente at mors teori ikke var godt nok etterforsket og at eks-samboeren kunne ha stått bak drapet. Bistandsadvokaten tok dette videre og fikk en tidligere Kripos-etterforsker til å se på saken. Hans undersøkelser bekreftet både mors og varslersens bekymring.

Saken ble gjenopptatt, og ikke lenge etter ble eks-kjæresten siktet for drap. Han ble dømt både i tingretten og i lagmannsretten. Politietterforskeren som varslet bistandsadvokaten ble truet med oppsigelse av ledelsen i politidistriktet. Saken utviklet seg til en dramatisk offentlig skittentøyvask som blant annet førte til politimesterens avgang. Som en følge av denne saken ble det iverksatt en rekke granskinger, vurderinger og høringer for å finne ut hva

som egentlig skjedde: a) rent faglig - hvorfor ble ikke drapet oppdaget innledningsvis? b) mellom politifaglig- og påtalefagligledelse - hvorfor nektet påtaleledelsen å omgjøre henleggelsen, c) i organisasjonen forøvrig - hvorfor ble den som sa ifra truet med oppsigelse?

En integrert påtalemyndighet i politiet er ment å legge til rette for et nært og godt samspill med politifaglig etterforskningsleder (NOU 2017:5). Saken over tilsier at dette samspillet allikevel ikke er helt ukomplisert. I påtaleinstruksen står det at: *“Påtalemyndigheten har ansvaret for at etterforskningen skjer i samsvar med lov og instruks og kan etter behovet i den enkelte sak gi pålegg om etterforskningens gjennomføring”* (1985). Er det ment slik at påtalemyndigheten alene skal prioritere og lede i saken fra a til å? Dette er neppe meningen, og Riksadvokaten har fulgt dette opp i kvalitetsrundskrivet der de ulike rollene i etterforskningen er omhandlet (2018a). Ressursfordelingen mellom politifaglige ansatte og påtalejurister i politiet er slik at majoriteten av arbeidsoppgaver må utføres av polititjenestemenn. Dette blir også belyst i påtaleanalysen der det blir stilt spørsmål om påtalemyndigheten besitter nødvendig kompetanse, personell og opplæring til å utføre saksledelsen på en tilfredsstillende måte (NOU 2017:5).

I kjølvannet av saken vist til over satte Riksadvokaten ned en egen arbeidsgruppe som blant annet konkluderte med *“at det bør stilles kompetansekrav til den som skal fungere som etterforskningsleder”* (2016a, s. 8). Helt konkret presiserte utredningen at både påtalefaglig- og politifaglig-etterforskningsleder skal: 1) til enhver tid ha helhetlig oversikt over sakens faktum, samt 2) sette opp hypoteser og 3) kunne operasjonalisere¹ disse i en etterforskningsplan med relevante etterforskingsskritt. (Riksadvokaten, 2016a). Riksadvokaten (2016a) fremhever at: *“den kritiske tanke og de avvikende synspunkter under etterforskningen, og at arbeidet ikke låser seg til en hypotese og rettes inn mot å bekrefte denne uten blick for alternative forklaringer”* (s.8). Dette er utvilsomt en tydelig beskjed om at noe må gjøres for å sikre bedre kvalitet og objektivitet i etterforskningsarbeidet. Underlig nok sier utredningen svært lite om hvordan politi og påtale-ansatte skal og bør samhandle for å oppnå dette. Sitatet er hentet fra en saksgjennomgang, men innholdet nevnt over er også poengtert ved andre rundskriv fra riksadvokaten (2016b, 2018a).

Utfordringen med kvalitet i etterforskning blir også behandlet av riksadvokatembetet i en annen utredning etter den såkalte *“Sture Bergwall-saken”*². Rapporten påpekte

---

¹ Operasjonalisere er å gjøre noe funksjonsdyktig (snl)

² **Sture Ragnar Bergwall**, best kjent som **Thomas Quick**, er en svensk mann som var dømt for flere mord og andre lovbrudd i Norge og i Sverige begått i tidsrommet 1976 -1988. Han ble i juli 2013 frikjent for de åtte drapene han tidligere var dømt for.

grunnleggende mangler i notoritet gjennom hele saksbyggingen inkludert vurderinger og prøving av sentrale bevis i saken. Dette gikk ut over påtalemyndighetens mulighet til å drive fortløpende bevisvurdering. Rapporten fremhever at objektivitets- og kvalitetskravene gjelder i alle ledd av saken og skal derfor kunne spores, etterprøves og justeres i hele straffesakskjeden (Riksadvokaten, 2015). Kravet til objektivitet er ufravikelig og hjemlet i straffeprosesslovens §226. Objektivitet defineres som å forholde seg nøytral og beskrive verden slik den faktisk er (Johannessen, Tuftes & Veiden, 2006). Spørsmålet er hva dette betyr i praksis? I sin oppsummering av læringspunktene fra granskningen av Sture Bergwall-saken kommenterte riksadvokaten nok en gang betydningen av en hypotesebasert etterforskning:

Utviklingen går slik sett i riktig retning. Men en bevisstgjøring om hypotesebruk er ikke tilstrekkelig, et nødvendig neste steg er systematisk å benytte det som et verktøy i det daglige etterforskningsarbeidet. Pålegget om bruk av etterforskningsplaner, herunder hvordan hypoteser skal benyttes og styre bevisinnhenting, kan bidra til dette. (Riksadvokaten, 2017, s. 11)

Riksadvokaten fremhever videre at notoriteten i straffesaker tidligere har vært mindre tydelig og at det kun har vært sentrale beslutninger opp i mot straffeprosessloven som har vært dokumenterte. Dette er altså ikke lenger tilstrekkelig og partene i en straffesak vil ha et behov og et krav om innsikt i hvordan saken har blitt etterforsket og om beslutninger er tatt på riktig grunnlag. Riksadvokaten (2017) formulerer det slik: *“Forventningen til at saksbehandlingen i sin helhet kan dokumenteres og at etterprøving av beslutninger, vurderinger mv, kan skje, er utvilsomt økende”* (s. 17).

Krav til kvalitet

Straffeprosessloven av 1981, §225, gir politiet og påtalemyndighet ansvar for å etterforske saker som blir anmeldt. Etterforskningen skal utføres med god kvalitet og målet er å innhente informasjon slik at straffbare forhold blir avdekket og oppklart (Bjerknes & Fahsing, 2017; Riksadvokaten, 2018b). Videre står det i Straffeprosessloven av 1981 at etterforskningen skal avgjøre spørsmålet om tiltale og tjene som forberedelse til rettens behandling, og videre legge til rette for at det kan fattes en rettskraftig avgjørelse i saken. Eksempel kan være en rettskraftig dom, henleggelse eller påtaleunntatelse. Riksadvokaten publiserer hvert år et rundskriv om mål og prioriteringer for etterforskningen. I rundskriv nr. 1 av 2018 står det at *“Hovedmålene om målrettet og effektiv straffesaksbehandling av høy kvalitet som ivaretar rettsikkerhet og grunnleggende menneskerettigheter videreføres”* (Riksadvokaten, 2018b, s. 3).

Kravet til kvalitet er gjennomgående i riksadvokatens rundskriv de senere årene. I kvalitetsrundskrivet av 2018 følger det videre at: “*En målrettet etterforskning forutsetter en aktiv påtalefaglig og politifaglig ledelse. Planlegging og organisering av arbeidet, herunder vurdering av metodebruk, bør skje tidlig i etterforskningen idet initialfasen ofte er avgjørende for å sikre oppklaring*” (s.10). I rundskrivet definerer riksadvokaten tolv kvalitetsmarkører som tar utgangspunktet i handlingsplanen for løft av etterforskningsfeltet og det legges til at påtaleavgjørelsen og aktorrollen vil være relevant for helhetsbedømmelsen av kvalitet (Riksadvokaten, 2018a, s. 5).

I rapporten *Kvalitet i etterforskningen - særlig om påtaleansvarliges rolle og betydning* uttrykker Myhrer (2015) at: “*Kvalitet er i hvilken grad virksomheten tilfredsstiller de obligatoriske eller underforståtte krav / forventninger. Kvalitet er en vurdering av om i hvilken grad noe er i henhold til en standard*” (s. 17).

Et naturlig oppfølgingsspørsmål blir dermed - hva er den norske standard og hvor kan man finne den? Fahsing (2016) etterlyser denne og påpeker at man eksempelvis i England og Wales har kommet mye lengre i defineringen av en nasjonal kvalitetsstandard innen etterforskning. Det er uansett hevet over tvil at kravet til objektivitet i etterforskningen er en sentral kvalitetsdimensjon. Straffeprosesslovens §226 (1981) sier at dersom noen er mistenkt i en sak skal etterforskningen belyse både det som taler for skyld og for uskyld, og kan kalles objektivitetsstandard. Dette kan oppleves som relativt vagt, men viser allikevel til grunnleggende prinsipp i vår rettstradisjon. All tvil skal komme den anklagede til gode (in dubio pro reo) og videre at enhver skal anses som uskyldig inntil det foreligger en rettskraftig dom i saken (Strandbakken, 2003). Følgelig er derfor kravet om objektivitet i etterforskningen understreket både av riksadvokaten og politidirektoratet (Pod, 2016; Riksadvokaten, 2018a). Dette er utfordrende å håndtere og Fahsing (2016) påpeker at kravet til objektivitet har betydelige metodiske konsekvenser for alle aktører i straffesakskjeden. Han skriver videre at samhandlingen mellom aktørene må defineres og avklares, slik at den kan komme til uttrykk og etterprøves mens saken forløper. Dette beskriver Brookman og Innes (2013) som *prosesskvalitet*. I sitt klassiske verk *The Limits of the Criminal Sanction* beskriver Herbert Packer (1968) det slik: “The presumption of innocence is a direction to officials of how they are to proceed, not a prediction of the outcome” (s. 161).

Hva skal til for at en prosess gir høy kvalitet? Riksadvokaten (2016b) understreker at etterforskning skal være et produkt av konkrete informasjonsbehov som springer ut av en hypotesebasert etterforskningsplan. Basert på uskyldspresumsjonen må man anta at en slik etterforskningsplan minst skal inneholde en mulig uskyldshypotese. Dette ivaretar ikke bare et grunnleggende menneskerettighetsprinsipp, men beskriver også hvordan en

etterforskningsprosess skal forløpe for å innfri skyldkravet. Zuckerman og Roberts (2010) uttrykker det slik: “the fact- finder have to follow a mental procedure of progressive elimination of explanations consistent with innocence” (s. 134). Hva dette innebærer vil bli nærmere behandlet i neste kapittel.

Riksadvokatens vurderinger (2017), etter politi og påtalemyndighetens arbeid med straffesakene til Sture Bergwall, er at objektivitetskravet og uskyldspresumsjonen ikke var operasjonalisert på tilstrekkelig måte. Det blir fremhevet at påtalemyndighetens mangel på en omforent og kunnskapsbasert metodikk kan gjøre dette til en skjønnsbasert øvelse preget av individuelle løsninger. En metodisk utvikling mellom politi og påtale er derfor påkrevd for å sikre en god bevisvurdering, som også inneholder en løpende og kritisk vurdering av hvordan informasjonen er samlet inn.

Kompetansehevende tiltak i Norge

I år 2002 startet den nasjonale opplæringen innen avhørsmetodikk kalt K.R.E.A.T.I.V.³ Denne opplæringen var basert på ny forskning og det første kurset etter grunnutdanningen som skulle nå flest mulig som jobbet med etterforskning (Rachlew & Fahsing, 2015; Riksadvokaten, 2013). Etter dette har Politihøgskolen arbeidet med å utvikle flere forpliktende utdanningsløp innen etterforskning og etterforskningsledelse. I dag tilbys det nærmere femti ulike utdanninger innen faget, og jeg er selv deltager på landets første kull av masterstudenter i etterforskning. Videreutdanninger ved Politihøgskolen har økt i antall og gjennomstrømningen av studenter både på master og videreutdanning har blitt mangedoblet (Politi, 2017). Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet er under utrulling, og flere av tiltakene vil forhåpentligvis kunne gi en økt kvalitet i etterforskningen. Det å skape og implementere kvalitetsstandarder og prosesser i etterforskning er, som nevnt over, et uttalt mål for reformen. Dette vil si at publikum skal få samme kvalitet og en likere oppfølging i straffesaker over hele landet. I tillegg har det vært et mål å skape en bedre ledelse, og en bedre styrt fagutvikling for politiet. Det som tidligere har vært tilfeldig skal nå bli mer målrettet, likere og prosessen skal være kunnskapsstyrt (Pod, 2016).

Etterforskningsløftet har som mål å få alle som jobber med etterforskning gjennom en årlig, obligatorisk opplæring. Målet med opplæringen er å skape en jevnere kvalitet, en økt felles kunnskap og kompetanse. Videre ønskes en likere prosess i straffesaksarbeidet blant etterforskere og påtalejurister. Opplæringen skal legge til rette for at begge profesjoner i fremtiden vil arbeide bedre sammen. Temaene for denne opplæringen vil variere fra semester

---

³ K.R.E.A.T.I.V er forkortelse for ”Kommunikasjon, Rettssikkerhet, Etikk og empati, Aktiv bevisstgjøring, Tillit gjennom åpenhet, informasjon og Vitenskapelig forankring”.

til semester, og vil være styrt fra sentralt hold. Dette vil si at Politihøgskolen (PHS) utarbeider forslag til tema og gjennomføring som godkjennes av politidirektoratet og riksadvokaten. Temaet for første gjennomføring var hypotesetesting og etterforskningsplan.

Programmet skal sikre at alle som jobber med etterforskning i politiet skal ha den nødvendige grunnopplæringen, og kan være et første steg på veien mot en definert minimumsstandard innen etterforskning i norsk politi (Pod, 2016). Et av tiltakene (tiltak 6) er utarbeidelse av nasjonale rolledefinisjoner med kompetansekrav for å utføre ulike etterforskningsoppgaver i politiet. Dette vil antagelig medføre et behov for en detaljert kompetansekartlegging og en omfattende plan for kompetanseheving for begge profesjonsgrupper. Som tidligere pekt på er det grunn til å anta at de politifaglige ansatte har kommet lenger i denne prosessen enn juristene. Dette betyr sannsynligvis at behovet for videreutdanning er større for de påtalefaglige ansatte (NOU 2017:5). Dette kan gjøre at organisasjonen ennå ikke har den fulle oversikt over utviklingsbehovet, og hva det vil innebære i praksis for de to profesjonene.

Denne oppgaven, som nevnt innledningsvis, vil ta temperaturen på hvordan det står til i deler av den pågående utviklingen. I sitt høringssvar til riksadvokatens granskning av Sture Bergwall-saken uttalte Kripos følgende:

Det mangler neppe hverken vilje eller evne til selvevaluering i norsk politi og påtalemyndighet. Det synes å være bred enighet om situasjonsbeskrivelsen. Utfordringen har vært - og er - å gjennomføre gode endringsprosesser som gir et felles løft for politiet og påtale, i hele linjen fra politiet og opp til Riksadvokaten. Ressursene må brukes på tiltak som reelt er egnet til forbedring der tidligere tiltak ikke har gitt ønskede resultater må politiet og påtalemyndigheten gå nye veier, gjøre nye valg, satse på andre løsninger og stille nye ressurser til disposisjon. (2017, s. 5)

Det er derfor grunn til å tro at både reformen og krikken knyttet til Monika-saken og Sture Bergwall-saken har bidratt til læring og utvikling. Fortsatt er det uklart hva standarder er og hva de kan innebære for den enkelte. I det følgende vil jeg redegjøre for deler av hva som finnes av relevant forskning innen dette fagfeltet.

Kunnskapsgrunnlag

Det har vært lite forskning både nasjonalt og internasjonalt på hva som kan bedre kvaliteten i politi-etterforskninger (Myhrer, 2015; Stelfox, 2008), som uttrykt av Stelfox og Pease (2005): “There has been surprisingly little research into the way in which each individual officer approach the task for investigating crime” (s. 194). Hverken politiet eller

påtalemyndigheten har tradisjon for å forske på egen praksis. En profesjonalisering av politiet vil som fremholdt av Cockbain og Knutsson (2015) kreve en betydelig utvidelse av etatens egen forskningskapasitet.

I den grad det har vært kritisk forskning har denne i stor grad blitt gjort av utenforstående og fokuset har vært mer på hva som går feil i politiets etterforskning - enn på hva som virker. I norsk sammenheng har prosess- og system-dimensjonen langt på vei blitt oversett (Fahsing, 2016). Som vist til tidligere definerer Brookman og Innes (2013) ulike former for suksess i en drapsetterforskning. De definerer denne ved bruk av fire ulike dimensjoner for vurdering av suksess i en drapsetterforskning:

1. *Oppklaring*. Dette blir beskrevet som det tradisjonelle synet på suksess i etterforskningen. Her klarer man å identifisere den mistenkte og er den vanligste måten å måle etterforskning på, oppklaringsprosent og utfall. Dette knyttes opp til samfunnets tradisjonelle syn på straff, etterforskning, og dermed straff som tegn på suksess.
2. *Prosess*. Oppklaring vil alltid være viktig, men man vil ofte ikke klare å oppklare saken dersom ikke de underliggende faktorer for hvordan man etterforsker blir utført på en god måte. Prosessen og rollene i en etterforskning må derfor kunne beskrives med en forventet standard. Deretter skal den utføres med integritet og etter gjeldende standard.
3. *Skadebegrensning*. Her er det ikke fokus først og fremst på om saken oppklares eller om prosessen følges, men hvorvidt den samlede innsatsen bidrar til økt trygghet og redusert frykt blant de impliserte og i befolkningen forøvrig.
4. *Forebygging*. Den siste dimensjonen som gjelder suksess i etterforskning kalles den forebyggende. Har politiets innsats bidratt til en redusert mulighet for at denne type kriminalitet kan skje i fremtiden? Etterforskning er ikke bare en reaktiv prosess, men vil også fungere proaktivt som et resultat av etterforskning.

Dersom ikke alle disse dimensjonene henger sammen, og blir tatt hensyn til i alle ledd av straffesaken vil faren for justisfeil være overhengende. Det er lederne av etterforskningen som har ansvar for at dette ivaretas på en best mulig måte (Riksadvokaten 2018a). Justisfeil defineres av Forst (2004) og Rachlew (2009) som ethvert avvik fra den optimale straffesaksbehandling.

Fahsing (2016) hevder at dette er så komplekst og kunnskapskrevende at det vil være naivt å tro at det kan fungere godt uten støtte i et system. Rachlew (2009) hevder at de aller fleste justisfeil har den samme underliggende årsak: systematiske svakheter knyttet til kognitive forenklingsprosesser.

Menneskelige aspekter

Stelfox (2007) påpeker at suksess i etterforskning i stor grad bygger på etterforskerens evne til å foreta gode beslutninger i en kunnskapsdrevet prosess. Et underliggende problem er seiglivet og en tidels naiv tro på at spesialister eller fagpersoner stort sett fatter korrekte beslutninger så lenge de har korrekt informasjon tilgjengelig. En slik oppfatning ble kraftig justert av psykologene Daniel Kahneman og Amos Tversky banebrytende forskning på menneskelige vurderinger og beslutninger. De gjorde forsøk blant høyt utdannede yrkesgrupper og fant at det ble gjort systematiske feil på grunn av at bedømmingene påvirket av forhold som lå på utsiden av selve informasjonsgrunnlaget (Tversky & Kahneman, 1974). Vurderinger og bedømming i straffesaker kan forstås som en målrettet konstruksjon av historier. Den som konstruerer historier står naturligvis i fare for å ta bort det som ikke passer og legge til det som passer - dette vil kunne skje både bevisst og ubevisst (Wagenaar, van Koppen, & Crombag, 1993). Dette ligger svært dypt i vår mentale virkelighet. Alle mennesker vil ha behov for å skape egen oppfatning og historie.

Fahsing (2016) påpeker at det vil være naivt å tro at disse oppfatningene og historiene ikke påvirkes av hvem vi er, vår rolle og våre opplevde mål. Det er lite som tyder på at utdanningen av politifolk eller jurister har tatt til seg mye av denne kunnskapen. I artikkelen med det betegnende navnet *Cognition and Detection - Reluctant bedfellows* påpeker Stelfox og Pease (2005) hvor underlig dette er, hva det kan skyldes og hvilke åpenbare metodiske svakheter etterforskningsfaget lider under. Dette kan imidlertid se ut til å være i en positiv endring og vies økende oppmerksomhet i forskning, faglitteratur og i opplæring. I en studie av norske og engelske etterforskningsledere fant Fahsing og Ask at majoriteten hadde relativt god kunnskap om relevante faktorer som kan påvirke deres vurderinger og beslutninger (2013). De påpeker at kunnskap og evner selvsagt kan være relatert til hverandre, men understreker samtidig at god kunnskap ikke nødvendigvis betyr like gode beslutningsevner.

I en etterforskning må en leder ta en rekke ulike former for beslutninger. Noen av disse kan karakteriseres som *formelle og formbundene beslutninger*, slik som hvilke tvangsmidler som skal benyttes. Eksempel kan være om det kan det ransakes, om beslag skal foretas, eller om noen skal pågripes? Disse beslutningene gjøres normalt av påtalefaglig etterforskningsleder, selv om unntak finnes der polititjenestemenn også kan gjøre enkelte av disse. Det gjøres også en rekke beslutninger som kan karakteriseres som *uformelle*. Dette kan for eksempel være beslutninger som hvilke kriminaltekniske undersøkelser som gjøres, hvem som skal avhøres, hvilke potensielle bevis som blir vektlagt i avhør, og hvordan en innstilling til påtalemyndigheten gjøres. Erfaringsmessig gjøres disse beslutningene som oftest av

politifaglig etterforskningsleder. Andre beslutninger som påvirker kan være antall personer som er satt til å jobbe med en sak, det vil si administrative beslutninger.

Etterforskning og etterforskningsledelse er av erfaring derfor sammensatt og utfordrende. Stelfox (2008) beskriver tre typiske utfordringer som vil være avgjørende for hvor godt resultatet i etterforskningen vil bli. For det første vil informasjonen som kommer inn til politiet variere i stor grad. Ulike saker vil gi og kreve forskjellige typer av informasjon inn i etterforskningen. Dette fører til at politiet må kunne håndtere informasjon på forskjellige nivåer. Etterforskere som skal jobbe med ulike sakstyper må inneha kompetanse til å kunne tilpasse seg den ulike informasjonen i sakene, og hvordan de best kan benytte seg av disse. Den andre utfordringen er knyttet til variasjoner i hvor informasjonen kan hentes fra. Informasjonen kommer fra en rekke ulike kilder som må kunne identifiseres, tolkes og vurderes. Det kreves eksempelvis helt ulik kompetanse for å hente sikker informasjon fra et vitne enn det gjør fra en digital kilde som en mobiltelefon. Et tredje utfordring vil være om etterforskeren klarer å gripe muligheten til å etterforske snarest mulig etter et straffbart forhold har blitt begått. Svært mye informasjon vil forringes, og til og med kunne forsvinne i løpet av kort tid. Hvor godt disse tre grunnleggende utfordringene håndteres vil langt på vei være opp til etterforskerens kunnskaper og evner. Summen av disse vurderingene og beslutningene vil naturligvis ha avgjørende betydning for etterforskningens kvalitet og resultat.

Det meste av den begrensede forskningen som er publisert synes å være rettet inn mot detektiven - altså den politifaglige beslutningstakeren. Grunnen til at denne forskningen er rettet inn mot den politifaglige beslutningstakeren kan være hvordan arbeidet med etterforskning er systematisert i ulike land. Den norske modellen med integrert påtale ikke er vanlig i mange land, og derfor kan samhandlingen mellom disse to rollene være lite behandlet i den internasjonale forskningen.

Begrepe samhandling og samarbeid betyr tilnærmet det samme og brukes ofte tilfeldig om hverandre. Samarbeid defineres som å arbeide sammen om å utføre en oppgave og at de som er med får eget ansvar for sin del av arbeidet (Roschelle og Teasley, 1995). Samhandling defineres mer som prosessen, engasjementet og relasjonene i et felles arbeid, og kan sies å være å finne ut noe sammen (Anderson, 2012; Roschelle og Teasley, 1995). Samhandling mellom ulike yrkesgrupper er behandlet av andre utenfor etterforskningsfeltet, og konkretiseres blant annet som at faglig kunnskap vil være en av flere faktorer i slik samhandling og beslutningstaking. Det vil i tillegg være andre faktorer som etikk, rutiner, personlig- og yrkes-erfaring som vil påvirke hvor gode beslutningene gjort på bakgrunn av samhandling vil kunne være (Christoffersen, 2009).

De første som pekte på hvor kritisk beslutningstakingen er for etterforskningsledere var Canter og Alison (1999). De beskrev fagfeltet som *investigative psychology*. De ga følgende råd for ledelse av etterforskning: “*Good thinking is represented by a thorough search for alternatives without favouring what one already has in mind*” (s. 30). Rådet er langt mer komplekst og mentalt krevende enn det kan se ut til ved første øyekast. En betydelig mengde forskning innen kognitiv psykologi viser at det er praktisk talt ikke menneskelig mulig å fortsette upåvirket etter at man har tatt stilling til noe som helst, spesielt ikke noe som kan få store konsekvenser dersom det er feil. Fahsing (2016) påpeker at bare det å beslutte å iverksette en etterforskning antagelig vil utfordre denne evnen.

Ask og Granhag (2013, 2005, 2008) har gjort en rekke eksperimentelle studier som viser hvor låst etterforskere er i sine første hypoteser og hvordan faktorer som tidspress, emosjoner, personlige egenskaper og forventninger forsterker dette. Nettopp dette kan føre til betydelige skjevheter i både informasjonssøk og de løpende vurderingene av informasjonen. Forskning på norske etterforskningsledere ble først gjort av Fahsing og Ask (2016, 2013). De fant at blant annet at etterforskerne sannsynligvis blir påvirket av ulike ”tipping-point⁴” i sine beslutninger. Ask fremhever derfor at å jobbe systematisk og dokumentert med hypoteser i en etterforskning kan redusere faren for slike skjevheter (Ask, 2013). I begynnelsen av en etterforskning er det derfor viktig å generere flere ulike hypoteser om hva som kan ha skjedd. I tillegg til å generere hypoteser er det viktig å prøve disse hypotesene gjennom forsøk på falsifisering slik Karl Popper (2002) i sin tid beskrev at vitenskapen burde gå frem for å gjøre sikrere konklusjoner. Fahsing og Ask (2016) testet derfor hvor dyktige norske og engelske etterforskningsledere var til å generere relevante hypoteser i initialfasen av en savnet sak. De oppdaget og at det i Norge ikke var en sammenheng mellom antall års erfaring med etterforskning og antall relevante hypoteser.

”Primacy” effekten (Lai, 1999) der søken etter informasjon som støtter den første hypotesen man setter opp, kan sies å være en situasjonell faktor som kan påvirke oss i etterforskningen. Den enkelte etterforsker vil bruke sine tidligere erfaringer til å forsøke å forstå hva som har skjedd i for eksempel en straffesak, og ikke nødvendigvis søke de alternative forklaringene. Fremkommer en hypotese som er helt ny vil den ikke vektlegges på samme måte som den som er kjent fra tidligere (Ask, 2013; Ask & Alison, 2010). Pease og Stelfox (2005) beskriver dette som gjenbruk av heuristikker uten vurdering om denne vil kunne være nyttig i den nye saken.

---

⁴ Punktet hvor en rekke små endringer eller hendelser blir betydelig nok til å forårsake en større, viktigere endring. En kan si man går fra identifikasjonsfase til en verifikasjonsfase.

Ask og Granhag (2008) hevder at etterforskere slutter å lete etter alternative forklaringer når man selv er overbevist. Denne generelle tendensen ved menneskelig beslutningstaking ble først beskrevet av Herbert Simon (1955) og han kalte det "satisficing". Et ord satt sammen av ordene "satisfying" (= tilfredsstillende) og "suffice" (= tilstrekkelig). Ask (2013) mener det er viktig å ha et system som drar en forbi disse premature kognitive slutningene og som resulterer i en mer komplett informasjonsprosessering. På den annen side sier Ask (2013) at en del av menneskets heuristikker er helt nødvendige for arbeidet med etterforskning. Disse gjør at vi jobber raskere og ikke minst at heuristikkene faktisk treffer svært godt når det gjelder enkelte former for vurderinger. Heuristikker kan gjøre oss smartere ved at de hjelper med å ta raske beslutninger i vanskelige situasjoner (Ask, 2013; Gigerenzer & Engel, 2006). Slik sett bør den enkelte etterforsker lage seg et sett med relevante og gjennomprøvde handlinger til å kunne bruke tidlig i etterforskningen når mengden av informasjon er liten. I England kaller de dette "fast-track actions" (ACPO, 2000). Dette kan være faste tiltak, men resultatet av disse handlingene må nødvendigvis gjennom en vurdering og vil som oftest føre til nye vurderinger og beslutninger (Stelfox & Pease, 2005). Stridbeck og Granhag (2010) skriver at tommelfingerregler og magesfølelse ikke kan erstatte analytisk og rasjonell behandling av viktige beslutninger.

En annen utfordring er at det finnes lite formell trening på beslutninger som den enkelte etterforskningsleder skal gjøre. Etterforskningslederen utfører daglig beslutningstaking, men det kan stilles spørsmålsteget ved hvor bevisst den enkelte er i gjennomgangen av disse. Fahsing (2016) anbefaler derfor at det utvikles en simulator for å trene etterforskere på en mer realistisk og trygg måte. Videre anbefaler han at man bør utvikle og innarbeide et system for beslutningsstøtte i etterforskningsledelse på alle nivå. Både trening og system for beslutningsstøtte har lenge vært en del av opplæringsystemet og driften av kommersiell og militær luftfart. Slik trening og slike systemer vil muliggjøre en sterkere kobling mellom såkalt eksplisitt og implisitt kunnskap. Implisitt (taus) kunnskap kan beskrives som erfaringskunnskap og kan være vanskelig å artikulere og videreføre til andre. Eksplisitt kunnskap er den kunnskapen som er kjent og åpen. Polanyi (1967) beskriver at vi ofte kan mer enn hva vi selv kan beskrive. Det er naturligvis vanskelig å reflektere over og utvikle taus kunnskap. Polanyi understreker derfor betydningen av å fange sentrale deler av den tause kunnskapen, og så gjøre den mer eksplisitt. Samlet kan dette skape bedre læring, nye teorier eller modeller for hvordan vi bør handle. Som nevnt over har vi tradisjonelt i politiet hatt lite forskning på slike prosesser.

Systemarbeid og metodikk

Fri bevisbedømmelse er et sentralt prinsipp i norsk strafferett (Kjelby, 2015; Kolflaath, 2015; Bjerknes & Fahsing, 2017). Dette bygger på den forståelse at retten kan bedømme bevisene som er fremlagt i saken uten å være begrenset av rettsregler eller en bestemt metodikk (Kjelby, 2015). Sett i lys av dette blir rettens skjønn viktig, og det uttrykkes ofte at det finner sted en helhetsvurdering av alt som er fremlagt underveis i saken. Med dette kan man anta at retten har evne til å vurdere hvilke bevis som de bør vektlegge mest, og derfor fri seg fra den nevnte metodikk (Kjelby, 2015; Kolflaath, 2015).

Kolflaath (2015) forklarer noen årsaker til at det ikke brukes metode ved bevisbedømming. Han skriver at ved krav om bruk av en gitt metode vil ikke dette respektere den autonomien bevisbedømmeren har fått. Videre kan det sies at en metode i slik bevisvurdering vil kunne fungere som en anbefaling for hvordan resultatet skal bli. Kolflaath skriver videre at utelatelse av metode kan være grunnlagt i at en vurdering av bevis kan ses på som noe enhver normalt utrustet person, med sunn fornuft, kan utføre på en forsvarlig måte. Dette har blitt kritisert, og i forbindelse med gjennomgangen av Torgersen-saken formulerte Bratholm og Eskeland (2008):

Prinsippet om fri bevisbedømmelse er blitt misbrukt til å utvikle en egen 'juridisk logikk' som er frikoplet fra naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige sannheter. En slik logikk finnes ikke, annet som et sosialt faktum i juristers måte å vurdere bevis på. Den går under navnet helhetsvurdering. Kort sagt går helhetsvurderingen ut på at dommeren, etter at bevisførselen er avsluttet, sitter igjen med en følelse av at tiltalte er skyldig eller ikke skyldig. Føler dommeren seg sikker på at tiltalte er skyldig, blir han kjent skyldig, selv om konklusjonen ikke er basert på rasjonelle overveielser. (s. 223)

Bratholm og Eskeland (2008) har videre skrevet: «*Ved en vitenskapelig tilnærming får vi beskjed om hvilke sammenhenger vi ikke kan legge til grunn som bevist, og dermed forhindre justismord. På dette sentrale punkt er det nødvendig med en ny tenkemåte – et paradigmeskifte – ved bevisvurdering i straffesaker*» (s. 224).

Retten er ikke de eneste som i straffesaksarbeidet vurderer bevis, og Bratholm og Eskedals påstand synes derfor å være aktuell for flere enn domstolene. Bevisvurdering kan sies å bli gjort helt fra oppstart av etterforskning, til avslutning og oversendelse til rettslig behandling. Det blir derfor viktig at alle, som etterforsker og foretar en vurdering av bevis på ethvert trinn i saken, er klar over at den enkelte vurdering vil kunne påvirke sakens avgjørelse. En nærmere analyse av granskingene som foreligger etter både Monika-saken og Sture

Bergwall-saken viser at det muligens var bevisvurderingen som sviktet mest i begge sakene (Riksadvokaten, 2016a; 2017). Som nevnt over er en hypotesetestende tilnærming anbefalt både fra samfunnsvitenskapelig juridisk og politifaglig hold. Kolflaath (2015) har tatt til orde for en mer praktisk bevisvurdering utover den rene sannsynlighetsberegningen som tidligere ble fremholdt som tilstrekkelig. Den svenske professoren i strafferett Christian Diesen har understreket behovet for å anvende en helhetlig metodikk:

Metodikken må søke å underbygge en eventuell gjenværende tvil i form av alternative hypoteser til anklagers tiltalebeslutning og bevisfortolkning. Dersom alle fornuftige alternative forklaringer kan utelukkes, må forbrytelsen anses som bevist, men dersom det gjenstår konkrete alternative hypoteser som ikke kan bestrides, forblir det rimelig tvil og den tiltalte skal frifinnes. (2000, s. 179).

Uten en metode for vurdering av bevis i straffesaker vil faren for feil være tilstede, og faren blir større dess mindre informasjon og færre bevis den enkelte sak inneholder (Dahlmann, 2018). Ut fra dette kan det synes som om beviskrav i straffesaker derfor kan kreve en overordnet strukturering. Bevisene kan ikke bare vurderes under den antakelse at mistenkte er skyldig, men også i lys av hypoteser om hendelsesforløp som innebærer uskyld. I Norge har særlig professor Eivind Kolflaath tatt til orde for en slik presisering. Kolflaath skriver om at i straffesaker skal all rimelig tvil om faktum komme tiltalte til gode. Kolflaath forklarer at det kan presiseres på ulike måter, men en måte å belyse beviskravet på er gjensidig utelukkelse av hypoteser om tiltaltes skyld eller uskyld (2015).

Metode kan defineres som: *“En systematisk måte å undersøke virkeligheten på”* (Halvorsen, 2003, s.13). Metode kan være et hjelpemiddel for å få utført en oppgave eller utforske et spørsmål. Hvis man ønsker å undersøke noe på en troverdig og pålitelig måte må en derfor kunne bruke ulike metoder for å samle inn informasjon (Halvorsen, 2003; Bjerknæs & Fahsing, 2017). Kunnskap om metodenes fordeler og ulemper vil kunne hjelpe oss i å vurdere betydningen av funnet, og ved bruk av forskjellige metoder vil man enklere kunne finne frem til årsakssammenhenger både på individuelt, gruppe og samfunns-nivå (Halvorsen, 2003). Ut fra dette vil vi kunne si at en metode, på en systematisk måte, kan hjelpe med å innhente, kategorisere, behandle, analysere og forklare informasjon (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2015, Bjerknæs & Fahsing, 2017). Når dette er gjort på metodisk riktig måte kan resultatet kontrolleres av andre i etterkant (Kjelby, 2015; Rachlew & Fahsing, 2015). Definisjoner over kan sies å være like aktuelle for generell forskning, som for etterforskning utført av politi og påtalemyndighet. Arbeidet med å innhente nøyaktig informasjon i en etterforskning krever at man går frem på riktig måte. De riktige spørsmål må være stilt for å

komme frem til riktig resultat (Cook, 2016). Fahsing (2016) har i sin doktoravhandling forklart at etterforskning skal avgjøre: hva, hvordan, når, hvem, hvorfor og hvordan noe har skjedd. Både forskere og etterforskere produserer ny kunnskap i sitt arbeid (Hald, 2012).

Ut fra dette er det derfor avgjørende at politi og påtale har en forståelse for behovet for metodisk støtte (Fahsing, 2013). Diesen (2000) sitt forslag om å identifisere og teste alle tenkelige forklaringer til bevisene som peker mot mistenkte har etterhvert blitt utviklet til en grunnleggende metode for all etterforskning og bevisvurdering i Norge (Rachlew & Fahsing, 2015). Tenkningen ble først formidlet som en teknikk i avhør av en mistenkt da norsk politi begynte å endre avhørsmetodikken rundt år 2000. Denne teknikken har etterhvert utviklet seg til en mer helhetlig metode og tenkning for politiet. Dagens håndbok om etterforskning legger denne hypotesetestende metodikken i bunnen for all etterforskning (Bjerknes & Fahsing, 2017).

Det er allikevel et stykke vei mellom det å ha en modell, og det å håndtere den i praksis. I studiet til Fahsing og Ask (2016) blir det vist til en undersøkelse der polititjenestemenn med ulik erfaring blir prøvd i hva som påvirker den enkelte tjenestemann i beslutningstaking i en straffesak, og evnen til å sette opp alternative hypoteser. Studien viser en dramatisk forskjell på drapsetterforskere fra England og Norge. I England viste resultatene at det var en klar og tydelig sammenheng mellom antall års erfaring og antall hypoteser etterforskere klarte å identifisere. I Norge derimot var det faktisk en negativ korrelasjon mellom antall års erfaring og antallet genererte hypoteser. Fahsing og Ask skriver at selv om de britiske og norske etterforskerne hadde omtrent like lang erfaring i antall år tyder mye på at forskjellene i prestasjoner kan forklares med ulike standarder for erfaringslæring, dokumentasjon og kontinuerlig utvikling. Fahsing og Ask beskriver videre at ulikhet i krav til opplæring og jevnlig trening kan være en annen variabel som påvirket utfallet av eksperimentene. Basert på funnene anbefaler Fahsing og Ask at andre land bør vurdere å lære av Englands systemer for etterforskning, akkreditering, trening og løpende evalueringer i sak (2016, s. 16).

Formålet med denne studien

Etter gjennomgang av en del forskning og gjeldende styringsdokument på området vil jeg nå undersøke hvordan politifaglig og påtalefaglig etterforskningsledere ser på sine hovedoppgaver. Hvordan operasjonaliserer de og ivaretar kvalitet og objektivitetskravet i etterforskning. Har begge grupper etablert et felles syn på dette, og i hvilken grad stemmer det overens med funnene i forskning og anbefalingene gjengitt over?

METODE

For å besvare forskningsspørsmålet var det relevant å gjennomføre en sammenlignende studie av to ulike profesjoner. I min avhandling har jeg derfor valgt å bruke et spørreskjema ved innsamlingen av dataene. Dette faller inn under kategorien surveyundersøkelse eller surveyforskning (Johannessen et al., 2015).

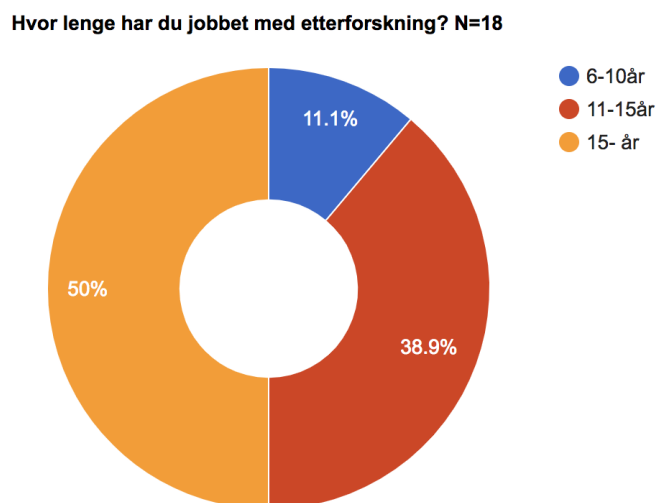
Utvalg og deltagere

Jeg har valgt å benytte deltakere fra to politidistrikt i undersøkelsen; Sør-Øst politidistrikt og Oslo politidistrikt. Alle deltakerne ble hentet fra seksjon FEFE Sør-Øst (Felles enhet for forebygging og etterforskning) og FEE Oslo (Felles enhet for etterforskning og etterretning). Dette med lik fordeling på politidistriktene, og profesjoner politifaglig og påtalefaglig etterforskningsleder. Utvalget besto av fem påtalefaglige og fem politifaglige etterforskningsledere fra hvert distrikt, totalt tjue personer. Et såkalt bekvemmelighetsutvalg ble lagt til grunn for valg av politidistrikt og rekruttering av deltakere til undersøkelsen (Jacobsen, 2005). Med dette menes at man velger ut de deltakerne som synes lettest å få tak i. Lederne i de to distriktene fikk ønskede kriterier for deltakere tilsendt. Kriteriene var lang erfaring med etterforskning - minimum fem år, og daglig arbeid som politifaglig eller påtalefaglig etterforskningsleder. Jeg ga ingen føringer for fordeling av kjønn for deltakere i undersøkelsen. Jeg hadde ingen mulighet til å påvirke hvilke deltakere som skulle være med. Etter at leder hadde rekruttert frivillige til utvalget ved sin enhet fikk jeg tilsendt en liste på de som ønsket å være med. Denne måten å rekruttere på kalles også for "snowball-sampling" og kan naturlig nok føre til visse skjevheter i resultatet da utvalget kanskje ikke er helt tilfeldig (Goodman, 1961). Herunder at lederne i de to distriktene kan ha brukt ulik måte på å rekruttere deltakere. Det er vanskelig å si hvordan dette har slått ut, men jeg mener at til tross for dette er utvalget ganske representativt for disse to politidistriktene som jeg forøvrig har jobbet, og selv jobber i.

De som bisto med rekrutteringen fikk ikke informasjon om hva som ville være innholdet på undersøkelsen. Dette ble gjort for å forebygge påvirkning i rekrutteringen. Antallet respondenter som fikk tilbud om å være med i undersøkelsen var totalt tjue personer. Av disse gjennomførte atten undersøkelsen (N=18). Den enkelte deltaker stilte frivillig opp til undersøkelsen etter å ha mottatt min forespørsel via egen linjeleder. Alle deltakerne ble stilt et kontrollspørsmål (spørsmål 11, vedlegg 4) for å forsikre meg om at de var i den ønskede målgruppe for undersøkelsen. Figur 1 viser at 11,1 prosent av deltakerne hadde mellom seks

og ti års erfaring. Omtrent 89 prosent hadde elleve år eller mer med erfaring fra etterforskningsarbeid. Hva denne erfaringen består i er ikke spesifisert ytterligere.

Figur 1. Grafisk oversikt over deltakernes etterforsknings erfaring angitt i år

Grunnet god kjennskap til etaten, distriktene og fagfeltet mener jeg å ha fått god svarprosent på spørreundersøkelsen, samt lett tilgang til praktikere i fagfeltet både politifaglig og påtalefaglig.

Det var ni politifaglige etterforskningsledere og ni påtalefaglige etterforskningsledere som besvarte undersøkelsen. Hvis en ser på den totale norske populasjonen av etterforskningsledere, både politifaglig og påtalefaglig, vil mine resultater naturligvis ikke kunne representere alle disse. Dette vil jeg komme tilbake til i diskusjonen av mine funn. I tillegg er det i min undersøkelse ikke mulig å si hvilke av deltakerne som ikke svarte. Dette kalles frafall. Frafallet i denne undersøkelsen er to slik at det antakelig ikke er mye annen informasjon som ikke er kommet med, sett i sammenheng med at deltakerne har svart forholdsvis likt på undersøkelsen. Etersom hvilke deltakere som er i frafallet ikke er kjent, er det ikke mulig å si noe om hvilke opplysninger jeg ikke har fått inn i undersøkelsen (Jacobsen, 2015). Dette kan føre til de samme metodiske skjevheter som nevnt over. Etter at spørreundersøkelsen var gjennomført har jeg ikke hatt mulighet til å finne ut hvilket distrikt de ulike deltakerne jobber i. Dette er bevisst, da det ikke har vært et mål å sammenlikne to politidistrikter. I tillegg reduserer det faren for indirekte identifisering av deltakerne.

Jeg har gjennomgått selvtesten på Norsk senter for forskningsdata (NSD), og resultatet av denne selvtesten viste at undersøkelsen min ikke var meldepliktig. Selvtesten er som vedlegg 1 i avhandlingen. Undersøkelsen er godkjent av enhetsleder i hvert politidistrikt.

Datainnsamling

Det er som tidligere beskrevet brukt en såkalt surveyundersøkelse til å samle inn data fra flere informanter (Johannessen et al., 2015). Hensikten var å forsøke og innhente kunnskap om sammenhenger og eventuelle forekomster som jeg ville se nærmere på. Undersøkelsen kan sies å ha en induktiv tilnærming, og videre som eksplorerende og empiridrevet forskning (Tjora, 2013). Konkret i denne avhandlingen var ønsket å innhente kunnskap fra deltakerne rundt temaet etterforskningsledelse og hvilke holdninger og meninger den enkelte hadde om arbeidsoppgaver, kvalitet og objektivitet i etterforskning. Jeg ønsket å ha muligheten til å telle forekomster av holdninger og meninger blant deltakerne, og derfor valgte jeg spørreundersøkelse. Ved å telle forekomster gjorde det at jeg hadde mulighet til å sammenligne deltakernes svar dette ved å se om det var tendenser eller klare skiller i de ulike profesjonene jeg valgte å undersøke.

Fordelen med valg av denne metoden er at jeg fikk samlet inn mye informasjon på kort tid fra flere deltakere. Ulempen med bruk av denne metoden er at man ikke har muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål (Johannessen et al., 2015). En annen ulempe er at deltakerne kanskje vet mer enn det de skriver ned (Polanyi, 1967). Jeg har i hovedsak brukt åpne spørsmål i min undersøkelse. Hadde jeg valgt en spørreundersøkelse kun med svaralternativer kunne dette ført til at jeg fikk tilgang til ytterligere informasjon og flere andre momenter enn ved min undersøkelse med åpne spørsmål. På den annen side ville kanskje deltakerne da kunne ha krysset ut flere alternativer enn det de egentlig har kunnskap om. Dette er et metodisk dilemma, og begge måter å stille spørsmål på har sine fordeler og ulemper.

Etter at jeg fikk informasjon fra lederne i hvert politidistrikt om hvem som ville delta på undersøkelsen sendte jeg en mail til den enkelte. Denne mailen er vedlagt i oppgaven, og inneholder informasjon om spørreundersøkelsen og innhenting av samtykke fra den enkelte. Samtykket er oppbevart forsvarlig, og eksempel på samtykkeskjema er vedlagt oppgaven (vedlegg 3). Etter mottatt samtykke fikk den enkelte deltaker en ny mail med en lenke til en hjemmeside. På denne hjemmesiden var det en lenke som sendte den enkelte deltaker til spørreundersøkelsen som lå på www.Surveymonkey.com. Denne fremgangsmåte gjorde at det ikke var mulig for meg å spore tilbake hvilken deltaker som har svart, og i tillegg hva den enkelte har svart på hvert spørsmål. Dette har på en god måte ivaretatt anonymiteten til den enkelte deltaker. På den annen siden gjorde dette det umulig å følge opp svar fra enkelte respondent dersom noe var uklart, og dette gjorde det også noe utfordrende siden enkelte deltakere ikke svarte på undersøkelsen i starten. Jeg ble da nødt til å sende en purring til alle

deltakerne, da jeg ikke visste hvem som hadde svart ferdig på undersøkelsen eller hvem som ennå ikke hadde deltatt på undersøkelsen.

Svar på undersøkelsen inneholder ikke opplysninger om sak eller person og kan ikke identifiseres ut fra oppgaven. Dette gjelder både navn, ip-adresser, epost, eller andre sporbare opplysninger. De aller fleste bakgrunnsopplysningene om deltakerne i undersøkelsen er anonymisert. Svarene fra den enkelte ligger kun på surveymonkey og vil også der kun si noe om man er påtaleansvarlig eller etterforsker, samt hvor mange år man har jobbet som dette. Det betyr at identiteten ikke vil være mulig å søke seg tilbake til. Jeg vil derfor si at studien, slik jeg kan vurdere det, er innenfor forskningsetisk standard (Johannessen et al., 2015).

En utfordring ved å legge en undersøkelse åpen på en nettside vil kunne være at informanter som ikke er en del av utvalget kan gjennomføre undersøkelsen, samt at en informant vil kunne gjennomføre den flere ganger. Dette er en svakhet, men ut fra analyse og gjennomgang av oppgaven kan jeg med stor grad av sikkerhet si at ingen har gjennomført spørreundersøkelsen to ganger, eller at personer utenfor målgruppen eller det rekrutterte utvalget har gjennomført undersøkelsen. Utarbeidelsen av spørsmålene ble gjort i samarbeid med en annen masterstudent som også skulle gjennomføre en lignende undersøkelse. Jeg forsøkte å bruke spørsmål som ikke la for mange føringer for deltakerne og for deres gjennomgang av undersøkelsen. Målet var at begge yrkesgrupper skulle kunne svare på spørsmålene ut fra egen arbeidssituasjon, og at det ikke var spørsmål som skulle være mer passende for én av yrkeskategoriene å svare på. Etter gjennomgang av svarene er mitt inntrykk at spørsmålene har vært passende for begge profesjoner. Spørreundersøkelsen besto av totalt elleve spørsmål som alle informantene skulle svare på. Jeg ønsket å stille så få spørsmål som mulig slik at flest mulig ville gjennomføre undersøkelsen, og ikke avslutte før alle spørsmålene var besvart. Respondentene som deltok på undersøkelsen svarte på alle spørsmålene i undersøkelsen.

Jeg foretok en førstudie sammen med mine veiledere (Johannessen et al., 2015). Her ble begrepsbruk og formuleringer gjennomgått, og vi kuttet ned på ett spørsmål da vi vurderte total tidsbruk som viktig. Begge veiledere mente at hvis undersøkelsen var for lang kunne dette være medvirkende til dårligere svarprosent. Formålet med spørsmålene ble også vurdert hensiktsmessig for å besvare problemstilling og forskningsspørsmål. Dette for en form for kontroll av intersubjektivitet og en teoretisk sjekk (Jacobsen, 2015, s. 351). Mine to veiledere kom også med forslag om endringer av rekkefølgen på spørsmålene, dette for å få en bedre sammenheng.

Spørreundersøkelsen ble prøvd av to piloter, og de fikk mulighet til å komme med forslag til endringer som kunne gjøre spørreundersøkelsen bedre. Pilotene hadde ingen endringsforslag på innholdet, men den ene kom med tilbakemeldinger på setningsoppbygningen. Begge pilotene rapporterte at de brukte mellom 30-40 minutter på undersøkelsen. Pilotene var én erfaren politifaglig etterforskningsleder og én erfaren påtalefaglig etterforskningsleder. I svarene på spørreundersøkelsen kan respondentene deles inn i to grupper. Dette er påtalefaglig etterforskningsleder og politifaglig etterforskningsleder. Måten respondentene ble delt i profesjoner på, var ved at de svarte på om de jobbet som påtaleansvarlig eller som politisier etterforskningsleder (vedlegg 4, spørsmål 10). Dette er som tidligere forklart ikke mulig å etterprøve.

Spørreundersøkelsen ble gjennomført i løpet av omlag tre uker våren 2018. Responsraten fra de som ble invitert til å gjennomføre undersøkelsen ble som tidligere beskrevet høy. Totalt atten av tjue som hadde mulighet gjennomførte undersøkelsen, og dette gir en responsrate på nitti prosent. Dette kan ha noe med at jeg i min egen «bedrift» kan ha skapt et større engasjement enn det som kanskje ville vært tilfellet hvis en forsker utenfor politiet kom for å gjøre samme undersøkelse. En utfordring ved å undersøke egen «bedrift» kan være at enkelte av deltakerne kan ha svart det de regner med at jeg ønsker å belyse. Med dette kan være at de jeg kjenner kanskje ville ha svart annerledes på spørsmålene hvis de ikke kjente forskeren. Min vurdering er at dette antakelig ikke er et reelt problem, da den datatekniske løsningen ikke gir mulighet for å identifisere deltakerne i undersøkelsen. Dette ble alle deltakerne informert om i forkant av undersøkelsen.

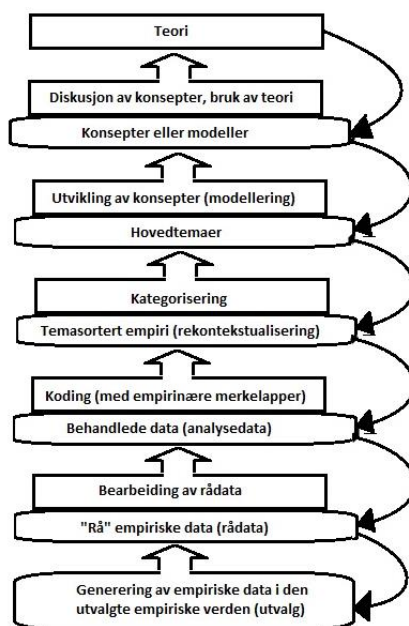
Jeg vurderte å foreta dybdeintervju etter spørreundersøkelsen, men grunnet omfanget av denne avhandlingen ble det i samråd med mine veiledere vurdert som for arbeidskrevende. Dybdeintervju kunne gitt en dypere innsikt i variasjoner og nyanser i temaene.

Analyse

Datamaterialet ble i sin helhet skrevet ut fra surveymonkey. I surveymonkey er det ulike måter å sammenstille dette. Enten ved å samle alle svar på ett spørsmål i ett dokument, eller å ha alle svar fra hver deltaker i én samling. Jeg valgte å bruke opsjonen der alle svar fra én deltaker er samlet. Dette ga meg en mengde empiriske rådata. Med dette mener jeg at dataene som er samlet inn vil kunne sies å være erfaringsbasert fra den enkelte informant. Dette gjør at informasjonen vil være vanskelig å kontrollere. Dette vil jeg komme tilbake til.

Jeg har valgt å bruke det Tjora (2013) beskriver som en stegvis-deduktiv induktiv metode i min analyse av dataene som er samlet inn i spørreundersøkelsen (figur 2). Metoden tar utgangspunkt i hvordan en kan arbeide med rådata frem til teorier eller konsepter. Prosessen

som går oppover i figuren oppfattes som induktiv, der man kan se genereringen av rådata i bunn frem til en teori på toppen. Pilen som går nedover vil kunne oppfattes som deduktive, at en her undersøker fra det teoretiske til det empiriske. Tjora understreker at dette er en prosess som ikke vil være lineær (2013).

Figur 2. Stegvis-deduktiv induktiv metode (SDI) (Tjora, 2013)

I oppgaven min ble denne modellen brukt for å finne riktig måte å systematisere og behandle de empiriske dataene som jeg fikk inn i undersøkelsen. For videre behandling av dataene og for å lette sammenstillingen senere, merket jeg hvert svarskjema med nummer og fordelte skjemaene i to grupper. En del for påtalefaglig etterforskningsleder merket “PÅT”, og en del med de politifaglige etterforskningslederne merket “PEL”.

Deltakerne i undersøkelsen hadde besvart de åpne spørsmålene både i form av setninger og stikkord. For den videre analysen valgte jeg å definere og merke de elementene i samtlige setninger som inneholdt ett eller flere viktige nøkkelbegreper⁵. Arbeidet her vil være å lete etter fenomener i det innsamlede materiale og klassifisere disse (Johannessen et al., 2015). Et eksempel på slikt nøkkelbegrep trukket ut fra en lengre setning er «bevist utover enhver tvil». Ved å merke og kode nøkkelbegreper får man en tilnærmet objektiv måte å kvantifisere, sammenlikne og analysere disse elementene i respondentens svar. Hyppig forekomst av et nøkkelbegrep betyr at flere vektlegger dette og omvendt. Jeg valgte å merke like og tilnærmet like nøkkelbegreper med samme farge. Eksempelvis så fikk «bevist utover enhver tvil» fargen

⁵Viktig, sentralt begrep/fenomen innenfor fag- eller interessefelt.

grønn, «belyse forsett eller uaktsomhet» fikk fargen svart, belyse objektive og subjektive vilkår» fikk fargen gul, og svaret om en «detaljert forklaring» ble kodet blå. Fargekodene ble satt på grunnlag av beskrivelse, samtidig som de ble konseptualisert fra underliggende temaer og begreper (Johannessen et al., 2015).

Etter gjennomgang av dataene til den første deltakeren gjorde jeg det samme med de resterende svarene. Jeg brukte de samme fargekodene som ved analysen fra den første deltakeren, og der én deltaker hadde andre svar enn første deltaker opprettet jeg nye fargekoder. Fargekodene beskriver de ulike svarene som jeg fikk inn og ble som vist under brukt til å sortere empirien. Jeg hadde en formening om en del av svarene som ville komme inn på forhånd, men fargekodene ble i sin helhet utarbeidet fra den konkrete empirien. Dette dannet et godt grunnlag for den videre analysen. Måten jeg valgte å gjøre dette på var at jeg etter gjennomgangen av alle svarene fra undersøkelsen benyttet en tabell og satte skjematisk opp hvert enkelt spørsmål med svar og fargekode. Formålet ved denne kategoriseringen var å identifisere, definere og kvantifisere de ulike egenskapene og verdiene som mine deltakere hadde oppgitt i undersøkelsen.

Som eksempel viser jeg til spørsmål 5: «Hva mener du at skal til for at skyldkravet i en straffesak er oppfylt?». Her gikk jeg igjennom hvert svar og ga i eksempelspørsmålet fargen «grønn» til svarene som hadde nevnt og vært inne på «bevist utover enhver rimelig tvil», og eksempelvis ga jeg fargen «sort» til alle som hadde nevnt eller skrevet om det å «belyse forsett eller uaktsomhet». Etter at jeg hadde gått igjennom alle deltakernes svar summerte jeg opp de ulike fargekodene som jeg igjen har vist til i noen av grafene under resultatdelen i oppgaven.

Det viste seg under gjennomgangen at spørsmål 1 og spørsmål 2 fikk svært like svar. Grunnen til at svarene på disse spørsmålene ble så like er antakelig at jeg kun har hatt deltakere som jobber med etterforskningsledelse, både påtalefaglig og politifaglig. Dette førte slik jeg kan se det til at deltakerne svarte forholdsvis likt på disse spørsmålene da de omhandler jobben til den enkelte. Det vil si at kategoriene fikk overlapp (Tjora, 2013). I samarbeid med veileder valgte jeg derfor å slå disse to spørsmålene sammen i analysen.

Kategoriseringen viste at enkelte svar fra undersøkelsen knyttet seg tettere opp til oppgavens problemstilling, og den teorien som er behandlet og lagt til grunn i innledningen. Slik har kategoriene strukturert resultatdelen som følger, og gitt meg hovedtemaer som vil bli presentert og belyst der. Hovedtemaene er valgt ut i fra svarene på undersøkelsene som best beskriver forskningsspørsmålene jeg har satt for denne avhandlingen. Deler av resultatene i undersøkelsen er derfor ikke presentert, og vil ikke bli brukt videre i diskusjonsdelen. I avhandlingen er det valgt å fokusere på nøkkelbegreper og ikke på hele setninger. Dette på grunn av at enkelte deltakere har svart delvis i stikkordsform og i korte, ufullstendige setninger.

Det gjør at resten av avhandlingen vil omhandle de stikkord og nedbrutte setninger til nøkkelbegrep som vist.

Etter at min analyse var ferdig fikk én av mine veiledere testet min analyse og kategorisering av svarene. Måten dette ble gjort på var at veileder fikk tilgang til svarene fra undersøkelsen og min kategorisering av det enkelte svar. Videre ble det gitt tilgang til grupperingen av temaer som jeg hadde foretatt. Veileder så på kategoriseringen og vurderte både den enkelte kategori, men også måten jeg hadde tolket det enkelte svar. Der det var noen små avvik diskuterte vi disse og foretok i samråd justerttolkning og kategorisering. Veileder har vurdert at min fremstilling gir et riktig bilde av undersøkelsen.

Jeg har vurdert å bruke sitater fra spørreundersøkelsen inn i oppgaven, men kommet til at dette ikke ville tilført oppgaven noe av betydning da svarene var gjort i korte setninger eller delvis i stikkordsform.

Etiske utfordringer

Å få inn god informasjon i spørreundersøkelser er vanskelig, men viktig slik at resultatene kan ha verdi. Kontroll av dette er også vanskelig, og fremgangsmåte for min forskning og hvilke utfordringer jeg møtte vil bli behandlet videre i diskusjonskapitlet. Forskningsetikk er et tema som kan sees på som mangesidig. De nasjonale forskningsetiske komiteene (2016) deler etikk inn i tre aspekter som kan oppsummeres som følgende:

1. Forskningens frihet og forhold til metode.
2. Forsker og individet det forskes på.
3. Forskerens forhold til samfunnet og dets normer.

Jeg vil belyse denne inndelingen knyttet opp til mine etiske refleksjoner om undersøkelsen. Det er vanskelig å klart finne ut hva mine deltakere mener om gitt tema da opplysningene jeg har samlet inn er hentet fra et spørreskjema. Metodisk er det utfordrende å få inn best informasjon. Det er og etisk vanskelig da jeg ikke vet om opplysningene jeg har fått inn er det den enkelte deltaker faktisk mener. Frihet til valg av metode er en utfordring. Det beste og kanskje mest riktige resultatet hadde jeg trolig fått hvis jeg i skjul hadde observert den enkelte deltaker i praktisk arbeid. Dette kan sies å være etisk utfordrende og bryter mot at deltakelse i forskning skal være frivillig (Tjora, 2013). I tillegg ville det vært svært ressurskrevende å gjøre innsamling av data på den måten. En annen måte å få frem opplysninger på kunne som nevnt vært å gjennomføre dybdeintervju. Dette hadde gitt meg mer og antakelig mer utdypet kunnskap om temaet jeg skriver om. Dybdeintervju var planlagt, men grunnet tid og omfang ble dette ikke gjort. Jeg valgte derfor kun å gjennomføre en

spørreundersøkelse. I undersøkelsen valgte jeg å for det meste å benytte åpne spørsmål da disse kan gi bedre svar enn ett med alternativer (Johannessen et al., 2015). Ved å gi alternativer til deltakerne i undersøkelsen ville jeg begrenset dem til å vurdere mine alternativer fremfor å svare ut fra deres egen oppfatning og kunnskap.

De samme problemene med objektivitet, som jeg har belyst i etterforskning, vil påvirke i en forskningsprosess. Dette er knyttet opp til min forforståelse, og tidlige hypoteser. Som ved all kvalitativ forskning vil dette være vanskelig å etterprøve. Det gjorde at jeg fikk testet min tolkning før jeg satte opp resultatene. For å kunne ha notoritet gjennom arbeidet med avhandlingen har jeg ført logg over hvilke handlinger som er utført, og hvilke hypoteser og tanker jeg har gjort meg. Jeg har forsøkt å være bevisst min bakgrunn når det gjelder profesjon, samt å være bevisst mulige bekreftelsesfeller. Ved ny gjennomgang av første utkast til spørreundersøkelsen ble enkelte spørsmål avdekket som var preget av min forforståelse. Metodikk og god veiledning har forhåpentligvis redusert denne forforståelsen. Jeg opplevde at det i dette arbeidet var spesielt nyttig å ha veiledere både med påtalefaglig og politifaglig bakgrunn. Dette for å sikre at undersøkelsen skulle være best for begge profesjoner.

Når det gjelder punktet om forskeren og individet er det viktig at det blir sikkert og trygt for den som skal delta på undersøkelsen. Deltakeren skal være sikker på hva deltakelse innebærer og at deltakelse i undersøkelsen sikrer anonymitet. Videre at deltakeren oppfordres til å gi ærlige svar, uten frykt for at eventuelle svar som kan være kritiske vil bli brukt mot den enkelte deltaker. I forkant av undersøkelsen har jeg som tidligere beskrevet informert deltakerne om at informasjonen som blir samlet inn ikke kan spores tilbake til den enkelte. Når en utfører forskning bør man ta i betraktning at et resultat fra forskning kan føre til konsekvenser for de som forskningen handler om, både for deltakerne og for samfunnet. Videre kan forskningen føre til endringer for det man har forsket på. Dette ved at man fokuserer på fenomener eller sammenhenger, og som forsker bør man ta dette med i vurderinger for hvordan forskning bør legges frem og presenteres (Tjora, 2013). Herunder bør ikke forsker overkommunisere eller generalisere funnene på et for tynt grunnlag.

Å forske på egne

Det er noen utfordringer som kan oppstå når man som forsker ser på eget arbeidsfelt. En utfordring kan være at mine ledere og arbeidsplass har forventninger til meg og arbeidet med masteravhandlingen. Dette er relevant helt fra valg av problemstilling, frem til det endelige resultatet foreligger, og om resultatet er slik arbeidsplassen forventer og håper. Det er derfor viktig at forskningen sikres best mulig mot slik påvirkning selv om det som forskes på kan gi resultater som ikke er etterspurt eller ønsket i etaten (Rachlew, 2010). Jeg har selv valgt tema

og har stått helt fritt til hvordan oppgaven skulle utføres. Jeg har ikke opplevd press på noen måte under oppgaveskrivingen. På den annen side har jeg opplevd stor interesse for mitt tema. En utfordring for meg som forsker på eget fagfelt kan være at jeg påvirker respondentene i egen undersøkelse. Eksempelvis ved at jeg legger føringer for hvilke svar jeg vil ha ved invitasjonen og informasjonen rundt hva den enkelte deltaker skal gjøre. Jeg har forsøkt å unngå dette ved å gjennomgå all informasjon som skulle gis ut til deltakerne i forkant sammen med mine veiledere.

RESULTAT

Resultatene fra spørreundersøkelsen vil presenteres i tre kategorier. Disse er basert på spørsmålene i spørreundersøkelsen; a) primære arbeidsoppgaver i etterforskning, b) muligheter for å redusere risikoen for tunnelsyn og annen negativ påvirkning i en etterforskning, og c) test av konkurrerende hypoteser. Funnene blir fremstilt i tekst og i ulike diagrammer.

Primæroppgaver

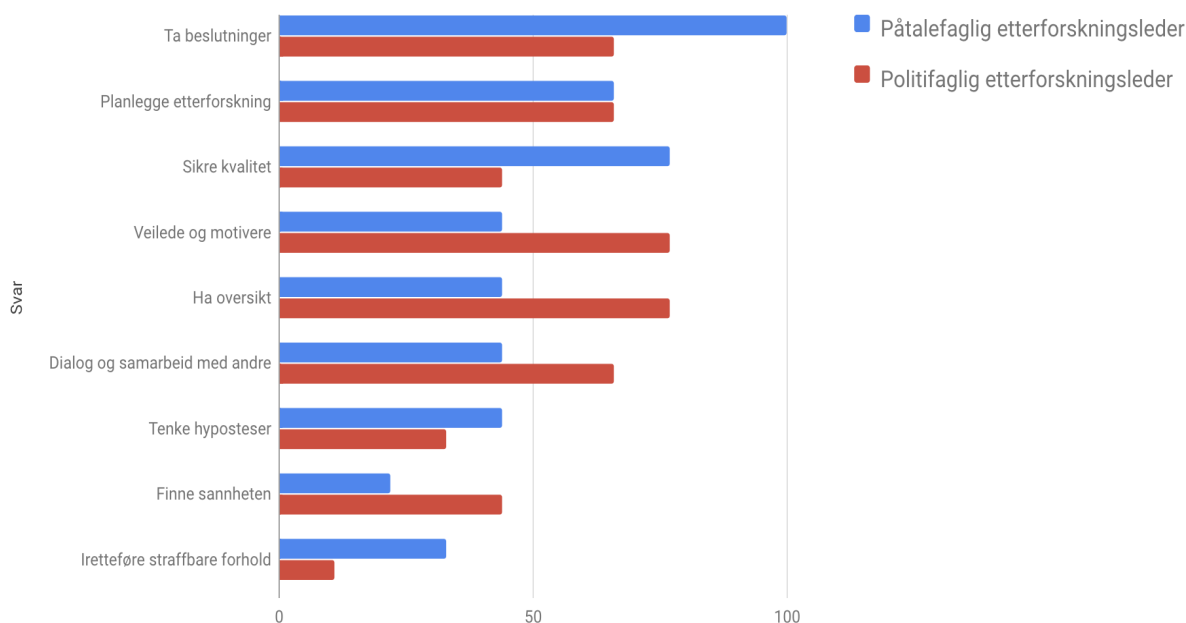
Denne delen av undersøkelsen hadde som mål å undersøke hvilke oppgaver den enkelte etterforskningsleder så på som sine arbeidsoppgaver. Spørsmålene (spørsmål 1 og 2, vedlegg 4) som ble stilt i undersøkelsen var åpne, og det ble ikke gitt svaralternativer. Alle svarene som kom inn er kategorisert og lagt inn i figur 3 på neste side. Figuren er delt inn med blå farge for påtalefaglig etterforskningsledere og rød farge for politifaglig etterforskningsledere, og omhandler deltakernes syn på hva de primære oppgavene i en pågående etterforskning, samt hvordan den enkelte definerer det å lede en etterforskning.

Som tidligere beskrevet i analysedelen ble resultatene fra de to første spørsmålene (spørsmål 1 og 2, vedlegg 4) satt sammen da det viste seg at disse fikk tilnærmet samme svar. Det vil si at respondentene har brukt de samme nøkkelbegrepene tilnærmet like mange ganger i svarene på disse to spørsmålene. Spørsmålene omhandlet henholdsvis hva den enkelte ser på som de primære oppgavene i en pågående etterforskning, og videre hva de legger i å lede en etterforskning. For å begrense antall figurer og fordelinger er spørsmålene derfor slått sammen og vist i figur 3 på neste side. Ved bruk av begge spørsmål etter hverandre ville det også blitt liten variasjon og ikke minst ville sentraltendensen vist mye av det samme (Jacobsen, 2015).

Resultatene er gjengitt i prosent av antall deltakerne. Det vil si at totalantallet for hver farge er ni, og delt inn i blå for påtalefaglig etterforskningsleder og rød for politifaglig etterforskningsleder. Svarene som ble gitt i undersøkelsen korresponderer delvis med min forventning. Dette vil jeg drøfte i neste del av avhandlingen.

Hva definerer du som dine primære oppgaver i en pågående etterforskning?

Prosent av spurte N=18, 9 påtaleansvarlige og 9 politifaglig etterforskningsledere

Figur 3. Deltakernes primære oppgaver i en etterforskning grafisk fremstilt for de ni respondentene som beskrev disse i hver gruppe

Samtlige av de påtalefaglige etterforskningsledere skriver at å foreta beslutninger er noe de ser på som sine primære oppgaver. Politifaglige etterforskningsledere oppgir dette til 66 prosent. Når det gjelder å planlegge etterforskningen så er det 66 prosent i hver gruppe som oppgir dette som en av de primære arbeidsoppgavene i en etterforskning.

Svaret som omhandler sikring av kvalitet er det 77 prosent av de påtalefaglige etterforskningslederne som nevner dette, mens kun 44 prosent av de politifaglige gjør det samme. For oppgaven om å veilede og motivere, samt oppgaven som omhandler det å ha oversikt i saken så nevner 44 prosent av de påtalefaglige etterforskningslederne dette, mens 77 prosent av de politifaglige skriver opp disse to.

Den siste tiden har samhandling mellom påtale og politi fått mye fokus blant annet i rundskriv fra riksadvokaten (2018a). I svarene på undersøkelsen er det ingen som skriver ordet samhandling og alle benytter seg av ordet samarbeid.

Av svar som omhandler samarbeid nevner 44 prosent av de påtalefaglige og 66 prosent av de politifaglige dette som én av sine hovedoppgaver. Oppgaven å tenke hypoteser nevner 44 prosent av de påtalefaglige og 33 prosent av de politifaglige etterforskningslederne.

Å finne sannheten er det 22 prosent av de påtalefaglige og 44 prosent av de politifaglige som skriver ned som sin oppgave. Oppgaven med å iretteføre det straffbare forhold er det 11 prosent av de påtalefaglige og 33 prosent av de politifaglige som ser på som en av sine primære oppgaver i en straffesak.

Reduksjon av feil

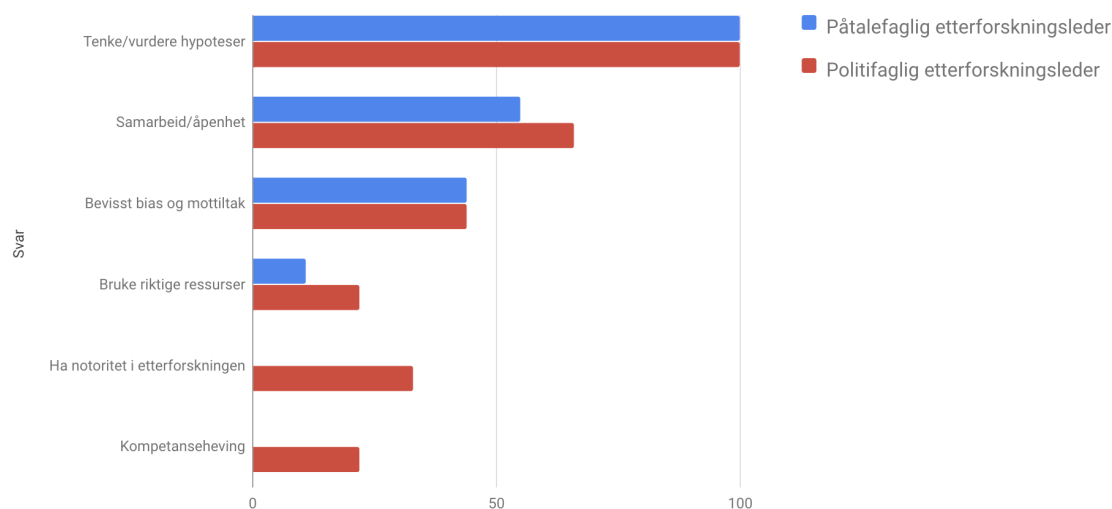
Fra å se på hva den enkelte etterforskningsleder så på som sine arbeidsoppgaver, var målet for spørsmålet (spørsmål 4, vedlegg 4) i undersøkelsen å se på hvilke tiltak en etterforskningsleder kan gjøre for å redusere risiko for tunnelsyn og annen negativ påvirkning i en etterforskning. Også dette spørsmålet ble stilt åpent og det ble ikke gitt svaralternativer.

Spørsmålet hadde til hensikt å se om noe av den beskrevne forskningen var noe som den enkelte etterforskningsleder kjente til, kunne definere og benyttet i sin etterforskning. Blant annet det som skrives om påvirkning og eventuelle mottiltak av Ask og Granhag (2008), Ask (2013) og Fahsing (2013).

Svarene er gjengitt i prosent av antall deltakerne i hver gruppe. Det vil si at totalantallet for hver farge er ni. De er delt inn i blå farge for påtalefaglig etterforskningsleder, og rød farge for politifaglig etterforskningsleder. Svarene presenteres i figur 4 på neste side.

Hvis det er mulig, hva kan etterforskere og påtaleansvarlige gjøre for å redusere risikoen for tunnelsyn eller annen negativ påvirkning i en etterforskning

Prosent av spurte N=18, 9 påtaleansvarlige og 9 politifaglig etterforskningsledere

Figur 4. Deltakerens syn på hva som kan redusere tunnelsyn og annen negativ påvirkning grafisk fremstilt for andel av de ni respondentene som beskrev disse i hver gruppe

Samtlige av deltakerne skriver at det å tenke og vurdere hypoteser vil kunne redusere risikoen for tunnelsyn og annen negativ påvirkning i en etterforskning. Av påtalesaglige etterforskningsledere skriver 55 prosent at samarbeid og åpenhet vil være noe som kan redusere risiko for tunnelsyn og andre bias. Blant de politifaglige etterforskningsledere nevner 66 prosent det samme. Ordet samhandling er ikke nevnt av noen av deltakerne.

44 prosent fra begge gruppene skriver ned at bevissthet rundt bias og mottiltak vil kunne redusere faren for tunnelsyn og andre bias. 11 prosent av de påtalesaglige og 22 prosent av de politifaglige etterforskningsledere nevner det å bruke riktige ressurser som noe som kan redusere faren for bias og tunnelsyn.

33 prosent av de politifaglige etterforskningsledere skriver at de ser på notoritet som noe som vil redusere faren for tunnelsyn og bias i etterforskningen. 22 prosent av samme gruppe skriver at også kompetanseheving vil redusere faren for dette.

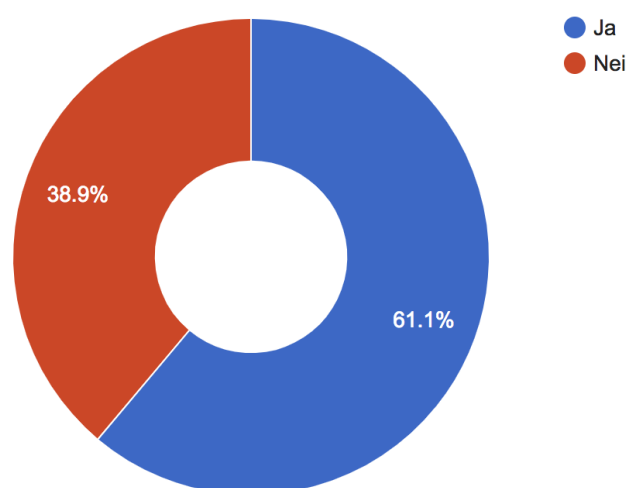
Det er ingen i gruppen av påtalesaglige som nevner notoritet og kompetanseheving som en faktor for å redusere faren for tunnelsyn eller annen negativ påvirkning i etterforskningen.

Testing av hypoteser

Spørsmål 7 i undersøkelsen hadde til hensikt å måle om den enkelte deltaker testet de konkurrerende hypotesene som finnes i enhver etterforskning. Tidligere omtalt har hypotesetestende etterforskning fått stort fokus de siste årene (Bjerknes & Fahsing, 2017) og ønsket var å måle antall deltakere som alltid tester de konkurrerende hypotesene i en etterforskning. Svarene er gjengitt i prosent, og de er ikke delt mellom påtalefaglige og politifaglige da de ulike yrkeskategoriene svarte likt.

Spørsmålet var lukket, og deltakerne fikk kun to alternativer. Spørsmålet åpnet ikke for å kunne utdype svaret sitt. Figur 5 viser resultatene på spørsmålet.

Tester du alltid konkurrerende hypoteser i dine etterforskninger? N=18

Figur 5. Deltakers svar på om de tester alle konkurrerende hypoteser i etterforskning, grafisk fremstilt i prosentandel for hva den enkelte av de 18 respondentene svarte

61 prosent av de spurte oppga at de alltid testet hypoteser. Det var 39 prosent som svarte at de ikke gjør det.

Alle spørsmålene ligger i vedlegg 4 til slutt i avhandlingen. Av spørsmålene som ble gitt i undersøkelsen er det disse fem spørsmålene (spørsmål 1,2,4, 7 og 11, vedlegg 4) som vil bli brukt som grunnlag for diskusjon. Resultatene fra de andre spørsmålene er ikke videre omhandlet i denne avhandlingen.

DISKUSJON

Her følger en oppsummering av resultatene sett i lys av egne erfaringer, styringsdokumenter og kunnskapsgrunnlaget.

Vurdering, beslutning og samhandling

Samtlige av de påtalefaglige etterforskningsledere nevnte beslutningstaking som den primære oppgaven de har i en etterforskning, og 66 prosent av de politifaglige gjorde det samme. Det utdypes ikke nærmere hva de legger i dette, men funnet stemmer godt overens med tidligere forskning på området både i England (Innes, 2003; N. Smith & Flanagan, 2000; Stelfox & Pease, 2005) og i Norge (Fahsing & Ask, 2013; Nilsen, 2012). Undersøkelsen indikerer at det er en relativt god bevissthet rundt ansvaret for rollen som leder av en etterforskning. Som vist over defineres ledelse og beslutningstaking i etterforskning som blant annet som planlegging, organisering, valg og beslutning av etterforskningsmetoder (Bjerknes & Fahsing, 2017). Riksadvokaten skriver også at ledelse av etterforskning vil være de formelle beslutninger som tas. Videre at selv om påtalemyndigheten er den formelle leder av etterforskningen vil samarbeidet mellom påtale- og politifaglig etterforskningsleder være svært viktig (Riksadvokaten, 2016b; 2018a).

Jeg har selv mange års erfaring som politifaglig etterforskningsleder og basert på dette vil jeg hevde at utøvelse av ledelse i etterforskning ofte går ut på å kvalitetssikre vurderinger og fatte beslutninger. Påtaleanalysen (NOU 2017:5) beskriver påtalemyndighetens handlingsplikt i straffesaker. Dette kan også forstås som deres plikt til å fatte beslutninger. I påtaleanalysen beskrives også den påtaleansvarliges selvstendige rolle (NOU 2017:5, s. 78) og deres myndighet og plikt til å beslutte bruk av tvangsmidler (Aall, 2015; Riksadvokaten, 2018b). Dette er nok sannsynligvis forklaringen på at det å fatte beslutninger er nevnt av samtlige påtalefaglige respondenter. Deltakernes svar i undersøkelsen stemmer godt overens med teorien, behovene beskrevet i ulike handlingsplaner, og med mine egne erfaringer som leder. Dette tyder på bevissthet i lederrollen.

Hva den enkelte ser på som ledelse og beslutningstaking vil naturligvis variere noe avhengig av hvilken rolle de har. 77 prosent av de politifaglige etterforskningsledere nevnte det å motivere og veilede som én av sine primære oppgaver, mens bare 44 prosent av de påtalefaglige etterforskningsledere gjorde det samme. Hva denne forskjellen skyldes svarer ikke undersøkelsen på, men svarene reflekterer sannsynligvis det faktum at den daglige personalledelsen av etterforskere i sak som regel utføres av politifaglig leder. En mulig grunn kan være hva den enkelte ser på som sin rolle i etterforskningen og hva som kan være

grunnverdiene i ledelse for de ulike deltakerne. Rolle og arbeidsoppgaver i etterforskningspraksisen vil være et moment som påvirker svaret til deltakerne. På selvstendig grunnlag styrer ofte de politifaglige etterforskningslederne etterforskningen i initialfasen. Egen erfaring tilsier at i saker med lav strafferamme vil de i praksis ofte ha alt ansvar for fremdrift i saken frem til det skal fattes en endelig påtaleavgjørelse. De politifaglige etterforskerne har som hovedoppgave å samle inn informasjon og sørge for at denne blir dokumentert i saken. Min erfaring tilsier at den enkelte påtalejurist har liten tid til å være nær etterforskere i denne innsamlingsprosessen. Dette kan handle om både plassering og ressurser. Ved tettere samhandling i etterforskningen kunne det bidratt til at den påtalefaglige etterforskningsleder bedre kunne hatt mulighet til å etterse krav til kvalitet og objektivitet i arbeidet.

Noen av deltakerne svarer at samarbeid vil kunne være med på å redusere risiko for tunnelsyn og annen negativ påvirkning i etterforskningen. Dette kommer ikke overraskende, og tradisjonelt har oppfatningen alltid vært at to hoder tenker bedre enn ett. Slik kan samarbeid trigge videre vurderinger, og ikke minst vil ulike profesjoner kunne bidra fra hvert sitt område med ulik kunnskap og således få belyst saken på forskjellig måte (Stelfox, 2007). Når så samarbeidet beskrives med dette som utgangspunkt kan det sies å være en klar fordel. Likevel bør en også se på de utfordringer som et for tett samarbeid kan gi. Den samme nærheten kan gjøre det vanskelig å utøve kontroll og ettersyn. Spesielt i saker der strafferammen er lav tenker jeg at dette er interessant å utdype. I en del slike saker vil gjerne politifaglig og påtalefaglig etterforskningsleder sitte sammen, avklare, beslutte og avgjøre saker. Dette kan medføre gruppetenkning, og at det stilles lite spørsmål ved objektiviteten i det som blir fremlagt av informasjon og andre opplysninger som er fremkommet i etterforskningen. Faren er at beslutninger ikke gjøres på et objektivt grunnlag (Ask, 2013). Riksadvokaten (2017, 2018a) skriver om viktigheten av samarbeidet mellom påtalemyndigheten og politifaglig etterforskningsleder, og at samhandling i straffesaksarbeidet skal finne sted for at resultatet av saken skal bli best mulig. På den annen side fordrer samhandling at rollene er avklart, og at man vurderer formål, prosess og metoder (Fahsing, 2016).

Det norske systemet er bygget på nærhet og samarbeid, og tanken om at den integrerte påtalemyndighet gir en mulighet for tettere oppfølging og kontroll tidlig i saken. Riksadvokaten viser også til at ved en slik integrert og fremskutt påtale vil saken raskere kunne styres i riktig retning (1999). Utfordringen er kanskje at samarbeid ikke finner sted fordi et mindretall av deltakerne ikke ser samarbeid som sin primæroppgave. Dette samarbeidet er også muligens utfordret av det faktum at både politiets og juristenes fagforeninger har besluttet at de ikke ønsker en integrert påtalemyndighet i politiet.

Det sies lite i situasjonsbeskrivelsene og styringsdokumentene om hvordan denne rollen i samarbeid og samhandling faktisk skal utøves. Det fremkommer også få advarsler mot det å være for tett på. Dette vitner om en noe lav bevissthet rundt kjente trusler mot kravet til objektivitet. Det er imidlertid nevnt i Bergwall-utredningen i 2015 at påtalemyndigheten bør sikre seg rutiner for bedre å kunne utøve løpende bevisvurdering uten samtidig å komme for tett på. I spørreundersøkelsen nevnes ikke dette av noen av respondentene. Dette kan bety at de ikke er spesielt bevisst eller opptatt av emnet, men det kan og skyldes at de har tolket spørsmålene til å handle om noe annet. Det ble ikke eksplisitt spurt om dette, og derfor vet vi ikke sikkert hva respondentene egentlig mener om spørsmålet.

Kompetanseutvikling og trening

Et annet funn som kom litt overraskende var at kun politifaglige etterforskningsledere nevnte kompetanseheving som en viktig faktor for å redusere faren for dårlige beslutninger i etterforskningen. Norsk politi er ansett som godt utdannet, men de har lite spesialisering utover etterforskningsopplæringen i grunnutdanningen (Politidirektoratet, 2013). Videreutdanning er dermed svært viktig både for å ivareta generelle ferdigheter, og for å sørge for faglig spesialisering mot ulike sakstyper. Opplæring innen etterforskning har tidligere vært mer tilfeldig og ikke styrende for gjennomføring av tjenesten. Tradisjonelt har det ikke vært noen formalkrav til den som utfører etterforskning utenom ved avhør av barn og sårbare personer.

Alle som blir politi i Norge får en grunnleggende opplæring på politihøgskolen og kan etter dette fungere som etterforsker uten ytterligere opplæring (Fahsing & Ask, 2016). Når det gjelder de påtalefaglige etterforskningslederne har de utdanning i generell strafferett og straffeprosess, men lite opplæring i faget etterforskning i sin grunnutdanning (UIO, 2018). Ved ansettelse i politiet får de et innføringskurs om etterforskning av ulik varighet. Det har etter grunnutdanning vært opp til den enkelte om man har ønsket å søke på tilleggsutdanning. I tillegg har det vært svært begrenset med plasser på videreutdanninger i etterforskning og avhør. Ser vi på ledelse av etterforskning er det i dag lite tilbud av kurs eller spesialrettet utdanning som omhandler dette. Dette gjelder både de politifaglige og påtalefaglige etterforskningslederne. Det er en utfordring å få god nok gjennomstrømning av antall studenter i slik opplæring.

I påtaleanalysen ble det gjennomført en undersøkelse som viser et stort gap mellom ønske om opplæring i fagledelse og etterforskning, og mulighetene som påtalefaglige etterforskningsledere har (NOU 2017:5). I Norge er det ca. 700 påtalejurister og antallet som årlig får mulighet til å delta på studiet funksjonsrettet etterforskningsledelse er lite.

Hva som da er grunnen til at ingen jurister svarer at manglende trening og utdanning vil kunne påvirke risikoen for tunnelsyn og annen negativ påvirkning i etterforskningen er vanskelig å si. En av grunnene kan kanskje være at spørsmålet for de påtalefaglige etterforskningslederne kanskje oppleves som et spørsmål om hva som praktisk gjøres i etterforskningen, og at heving av kompetanse kanskje er noe som ikke påvirker *direkte* i den enkelte sak. På den annen side har flere politifaglige svart på samme spørsmål at kompetanseheving vil være noe som kan påvirke dette. Her er det en differanse og et forskjellig syn på hva som kan påvirke. En av grunnene tror jeg kanskje kan være at politiet, og spesielt politihøgskolen, har fokusert mye på kompetanseheving og at dette er et omtalt tema for de politifaglig ansatte. En annen årsak som spiller inn kan være at det i forhold til de politifaglige etterforskningslederne har vært få påtalefaglige etterforskningsledere som har deltatt på videreutdanning. Dessuten er det færre mulige videreutdanninger for påtalefaglig ansatte (NOU 2017:5).

Kvalitet og systemarbeid

Resultatene viser at 77 prosent av de påtalefaglige etterforskningslederne nevner sikring av kvalitet i etterforskning som en av de primæroppgavene deres. Dette harmonerer svært godt med Riksadvokatens uttrykte forventninger og krav, og jeg kan selv kjenne meg igjen i dette svaret. I påtaleanalysen (NOU 2017:5, s. 85) viser en undersøkelse at under 30 prosent av de ansatte i påtalemyndigheten har mottatt opplæring i faget etterforskning og fagledelse. Spørsmålet rundt mulighet for å sikre kvalitet i etterforskningsprosessen blir derfor interessant å se nærmere på. Hvor god er muligheten for å sikre kvalitet i en etterforskning, når flertallet av de som har svart på undersøkelsen i påtaleanalysen oppgir at de ikke har fått god nok opplæring innenfor saksledelse og etterforskning? I undersøkelsen i denne avhandlingen svarte 44 prosent av de politifaglige etterforskningslederne at én av de primære oppgavene i etterforskningen var sikring av kvalitet. Riksadvokaten og påtaleanalysen skriver at kvaliteten skal sikres via samarbeidet mellom de påtalefaglige og de politifaglige etterforskningsledere (2017, 2018a). Derfor er det bekymringsfullt at under halvparten av de politifaglige etterforskningsledere nevner dette. Svaret gjenspeiler ikke de anbefalinger som er gitt i granskningsrapporter, politireformen, forskning og i styringsdokumenter som påpeker viktigheten av at kvalitet må sikres i alle ledd. På den annen side nevner de politifaglige etterforskningsleder at én av deres primære oppgaver er å holde oversikt. Dersom man legger en hypotesetestende metodikk til grunn forutsetter slik metodikk en inngående kjennskap og oversikt i saken. Dette vil igjen være avgjørende for å kunne utøve løpende kontroll. Det er

derfor allikevel en mulighet for at de politifaglige lederne allikevel har den nødvendige bevissthet rundt eget ansvar for kvalitetssikring.

Når det gjelder spørsmålet om de primære oppgaver i en pågående etterforskning ønsker jeg å utdype svarene som omhandler hypotesetenkning. Som tidligere beskrevet har hypoteser fått mye fokus den siste tiden, og sist i boka «Etterforskning» blir hypotesebasert metode gjennomgått som en av de grunnleggende metoder i etterforskningen (Bjerknes & Fahsing, 2017). 33 prosent av de politifaglige, og 44 prosent av de påtalefaglige etterforskningslederne skriver at arbeidet med hypoteser er en av de primære oppgavene deres i en etterforskning. Dette funnet er omtrent som forventet blant påtalefaglige etterforskningslederne, da de ofte mottar en innstilling fra politifaglig etterforskningsleder der det går frem at saken er ferdig etterforsket.

Det er mer overraskende når det gjelder de politifaglige etterforskningslederne. Ser vi på hvordan etterforskningen ofte blir gjennomført er det slik at et straffbart forhold oppdages, og blir da enten anmeldt til politiet, eller at politiet selv starter en etterforskning. Etterforskningen blir ofte gjennomført av politiet og oversendt for påtalemessig behandling etter at man anser saken som ferdig etterforsket. Erfaringsmessig har jeg sjelden opplevd at saken kommer i retur med spørsmål om det straffbare forholdet kan ha andre mulige hypoteser. Retur av saker til fortsatt etterforskning har ofte en ordre om at ytterligere etterforskningskritt må tas for å belyse samme hypotese som etterforsker har jobbet ut ifra. Så kanskje ville jeg forventet å finne at flere av de politifaglige etterforskningslederne hadde trukket dette frem som en av de primære oppgavene i en pågående etterforskning. Grunner til dette kan være flere, og kanskje er spørsmålet stilt på en slik måte at den enkelte deltaker kanskje definerer at man allerede har tenkt ulike hypoteser når en etterforskning har startet, og at dette er en oppgave for den enkelte etterforsker og ikke for etterforskningsleder? En annen grunn kan være at det ikke er gitt noen klar definisjon av ansvar for dette i straffesaksbehandlingen. I straffeprosessloven er det politiet som utfører etterforskningen og skal arbeide objektivt for å belyse saken best mulig. Kan en stille spørsmålet om politiet er bevisst at arbeid med å sette opp hypoteser vil føre til en mer systematisk etterforskning og at dette kan redusere muligheten for feil i etterforskningen (Bjerknes & Fahsing, 2017)?

På den annen side vil teorien om taus kunnskap (Polanyi, 1967) være et moment å vurdere i denne sammenhengen. Kan det være slik at den enkelte politi og påtalefaglige etterforskningsleder arbeider med hypoteser, men ikke er bevisst prosessen? Erfaringsmessig tror jeg de fleste som jobber med etterforskning er naturlig nysgjerrige på hva som kan ha skjedd, og hvorfor det skjedde. På den annen side vil denne automatiske prosessen kunne føre

til at man stopper før man har kommet helt til bunnen i alternativer hypoteser (Ask & Granhag, 2005; Simon, 1958).

I gjennomgangen av aktuell forskning over ble det beskrevet om hva ulike bias kan føre til i etterforskning. Spesielt faren med tunnelsyn, gruppetenkning og tidspres. Ask skrev om de ulike teoriene rundt påvirkning (2013), og Fahsing og Ask (2013) skrev om ”tipping points” som vil kunne påvirke i etterforskning. Videre hva som kan skje når en etterforsker blir presentert for en teori eller påstand i arbeidet, og hva dette kan gjøre med de videre beslutningene i saken (Fahsing og Ask, 2013; Lai, 1999). Ut fra denne kunnskapen ønsket jeg å stille spørsmålet om hva som kan gjøres for å redusere risikoen for tunnelsyn eller annen negativ påvirkning i etterforskningen. Samtlige deltakere har som nevnt svart at dette kan gjøres ved å tenke eller vurdere hypoteser. Som beskrevet tidligere er dette gitt som et åpent spørsmål, og jeg ser det som spennende at dette er noe som alle deltakerne har tatt med i sitt svar. Årsakene til dette er nok flere, men én av grunnene kan være det fokuset forskning har hatt på hypoteser og metode de siste årene (Fahsing, 2016; A. Rachlew & Fahsing, 2015; Riksadvokaten, 2018a).

Hadde denne spørreundersøkelsen blitt gjort for ti år siden er det grunn til å anta at færre av respondentene hadde trukket frem dette som viktig. Publisitet om forskningen rundt hypoteser og ikke minst pensumet for både bachelorutdanningen og videreutdanninger i etterforskning på Politihøgskolen har vært med på å fremme dette temaet. Den grunnleggende opplæringen for politifaglig etterforskningsledelse har hypotesebasert etterforskning som tema, noe som naturlig vil øke fokuset på dette over tid ettersom flere politifolk går igjennom denne utdanningen. At de påtalefaglige etterforskningslederne tilsynelatende har høy bevissthet rundt dette er naturlig, da dette er en del av arbeidet med en etterforskningsplan og hvordan denne skal utformes (Pod, 2016). At hele 100 prosent av de påtalefaglige etterforskningsledere nevner dette er imidlertid noe overraskende da de i påtaleanalysen selv sier at de mangler utdanning i etterforskning og fagledelse (2017). Det er usikkert om de siste årenes fokus på hypotesetenkning for utdanningen og arbeidet i etterforskningen i seg selv kan forklare et så tydelig resultat. En annen mulig årsak til at så mange svarte dette kan være en klar føring fra riksadvokaten om å fokusere på hypotesebasert etterforskning (Riksadvokaten, 2018a). Når det gjelder deltakerne i undersøkelsen hadde kun to deltakere under ti års erfaring, de andre hadde fra ti år og oppover (se figur 1, s 17). Dette kan gi en alternativ forklaring på at så mange svarte testing av hypoteser som en faktor. Herunder at både de politifaglige og de påtalefaglige etterforskningslederne har gjennomgått videreutdanning den siste tiden, og dermed fått opplæring i dette. På den annen side kan forklaringen være at opplæring her ikke har påvirket

dette på den måten som man kanskje kunne tro, og at dette er en del av erfaringsgrunnlaget for den enkelte.

I 2017 innførte politiet en tre-dagers opplæring for alle som jobbet med etterforskning i politiet. Dette ble satt i gang som et strakstiltak i påvente av etterforskningsløftets tiltak nummer sju om obligatorisk årlig opplæring (Pod, 2016). Opplæringen hadde hovedfokus på Indicia⁶ og ikke minst bruk og utfylling av en hypotesedrevet etterforskningsplan. Denne opplæringen skulle alle som jobbet med etterforskning gjennomføre, både fra påtale og politi. Tiltaket kan ha påvirket bevisstheten til den enkelte som har besvart min undersøkelse. Når det gjelder etterforskningsplanen i Indicia var en egen del av opplæringen viet til hva hypoteser er og hvordan disse skulle brukes i en etterforskningsplan. Dette kan sees i sammenheng med del tre i riksadvokatens rundskriv om politiavhør (2016b). Utover dette har også studiet videreutdanning i etterforskning ved PHS vært gjennomført flere ganger årlig siden 2013, der det samme temaet har vært fokus både i undervisning, oppgaver og eksamener. På disse utdanningene har det vært deltagere både fra påtalemyndighet og politi. Dette kan være en del av grunnen til at det har blitt et økt fokus på hypoteser. Dette kan også være med på å forklare at 100 prosent trekker dette frem som en av måtene for å redusere risikoen for tunnelsyn og annen negativ påvirkning i etterforskningen.

Kun 33 prosent av de politifaglige skriver at notoritet kan være noe som kan være med på å redusere risikoen for tunnelsyn eller annen negativ påvirkning i etterforskningen. Dette står da i motsetning til at ingen av de påtalefaglige nevner dette. Hva kan være grunnen til forskjellen blant de to profesjonene i min undersøkelse? Notoritet defineres som om noe er uomtvistelig, ubestridelig og gjennomgående, og i juridisk sammenheng noe som er ettersomlig og etterprøvbart (Akademis ordbok, uå). Det trekkes frem at notoritet er en mangel i etterforskningen av sakene mot Sture Bergwall (Riksadvokaten, 2017).

Notoritet vil kunne være med på å gi mulighet for etterprøving og si noe hva som ble gjort av de ulike partene i straffesaken (Bjerknes & Fahsing, 2017). Som vist er det kun noen få politifaglige etterforskningsledere som skriver om notoritet som en faktor som vil kunne redusere faren for tunnelsyn og annen negativ påvirkning. Svaret er ikke utdypet i undersøkelsen så grunnene kan være flere. En mulighet er at opplæringen, som tidligere beskrevet i grunn- og videreutdanningen for politiet, har fått et fokus på muligheten for senere å kunne se hva som ble gjort og hvilke beslutninger som ble tatt på hvilket grunnlag i en etterforskning er blitt viktigere. Grunnet dette fokus er jeg litt overrasket at dette ikke er nevnt av flere av de påtalefaglige og de politifaglige etterforskningslederne i undersøkelsen. På den

---

⁶ Politiets etterretningsdatabase.

annen side har de påtalefaglige etterforskningsledere lang erfaring i notoritet, og kanskje er dette så godt innarbeidet for disse at dette ikke var en del av det som ble vurdert da de gjennomført undersøkelsen. Her tenker jeg blant annet på de beslutninger og annet som blir fattet i retten og nedskrevet.

På samme måte blir de beslutninger som blir fattet under en etterforskning av påtalemyndigheten som et vedtak, tvangsmiddel eller lignende nedfelt i et dokument i straffesaken. Med dette kan grunnen være at de påtalefaglige etterforskningslederne gjør arbeidet uten å være bevisst notoriteten. Dette kan gjøre at politifaglige etterforskningsledere som har manglet et system for notoritet trekker dette frem som et viktig punkt. Det faktum at riksadvokaten skriver om notoritet, samt at Politihøgskolen har økt sin undervisning om dette, burde antakelig påvirket begge gruppene til å ha et mer bevisst forhold til notoritet i etterforskningen.

Operasjonalisere kunnskap

Jeg har nå skrevet om resultatet som omhandler respondentenes kunnskap og bevissthet om arbeid med hypoteser for å kunne redusere faren for tunnelsyn og andre bias. Det å ha teoretisk kunnskap om viktigheten av dette betyr imidlertid ikke nødvendigvis at de alltid anvender det som metode i sitt daglige arbeid som etterforskningsledere. Funnene viser at 61 prosent mener de alltid tester alle konkurrerende hypoteser. Det vil si at omtrent 40 prosent mener at de ikke gjør det på en systematisk måte. Dette viser at vi ikke kan sette et likhetstegn mellom kunnskap og praksis. Det er en mulighet for at flere enn de som oppgir å gjøre det faktisk jobber med hypoteser på en mer implisitt måte uten å selv være bevisst det. Fahsing (2016) hevder bruken av hypoteser alltid vil skje enten bevist eller ubevist i starten på enhver etterforskning. Kvalifisert mistanke oppstår som regel fordi noen umiddelbare alternativer for uskyld allerede er sjekket ut. Når politiet har startet etterforskningen vil det ofte være slik at mistanken alene styrer den videre søken etter informasjon. Fahsing sitt poeng er at for å kunne være mer objektiv i en etterforskning bør man metodisk sørge for å dokumentere at man har vurdert ulike hypoteser, og ikke bare den første. Mistanken kan strengt tatt bare styrkes gjennom utelukkelse av konkurrerende alternativer (Klamber, 2105).

Resultatet av undersøkelsen sier ikke hva som er grunnen til at alle deltakerne i undersøkelsen synes at det å tenke og vurdere hypoteser er viktig for kvaliteten i etterforskningen, men samtidig oppgir at de selv ikke bruker metodikken. Som tidligere nevnt kan det være at noen ikke ser på dette som sin primæroppgave. På den annen side skal både påtalefaglige og politifaglige etterforskningsledere ha ansvar for sikre god kvalitet som beskrevet i Riksadvokatens kvalitetsrundskriv:

Selv om etterforskning skal være målrettet, tilsier kravet til objektivitet at det på ethvert trinn i saken må utvises både evne og vilje til å vurdere den fra ulike innfallsvinkler og hypoteser. (...) Arbeidet skal ikke låses til en hypotese og rettes inn mot å få denne bekreftet uten blick for andre forklaringer. Det må tvert imot letes aktivt etter holdepunkter i faktum som kan peke mot alternative og konkurrerende forklaringer. (s.22, 2018a)

Både påtalefaglig og politifaglig etterforskningsleder har ansvar for å sikre objektiviteten slik at man kan avgjøre et eventuelt straffeansvar. Spørsmålet i min undersøkelse sier ikke noe om grunnen til at alle konkurrerende hypoteser ikke blir sjekket, og derfor vil jeg se nærmere på dette. Ut fra egen erfaring kan noe av grunnen være at den enkelte politifaglige og påtalefaglige etterforskningsleder lener seg på lang erfaring, og derfor mener de kan si noe om hva som antakelig har skjedd. Videre kan det være at saksgrunnlaget som er presentert gir en klar mening for hva som kan ha skjedd, og at det ikke er naturlig å vurdere andre hypoteser. Utfordringer med tidspres og forforståelse kan også være to medvirkende faktorer.

I Riksadvokatens kvalitetsrundskriv trekkes det frem at valg av etterforskningskritt skal bygge på «saksspesifikke standarder, og i hovedsak på et konkret skjønn og erfaringsbasert læring» (2018a, s. 9). Kan dette være med å påvirke utelatelse av vurdering av konkurrerende hypoteser? En grunn kan være at den enkelte gjør dette automatisk, men ikke er bevisst sin egen handling og derfor ikke nevner dette i undersøkelsen. Det kan sies at det ikke er nok å lage rutinebeskrivelser, da det kan være feil i disse og derfor må den enkeltes erfaring alltid brukes. Med automatisk mener jeg at deltakeren har dette arbeidet som implisitt eller taus kunnskap. Politiet har ofte blitt sett på som en arbeidsplass om har mye taus kunnskap (Hald og Rønn, 2013).

Spørsmålet kan også kanskje vurderes dithen at noen ikke tester alle konkurrerende hypoteser, da de ikke tenker at alle hypoteser er relevante og nødvendige å vurdere. I spørsmålet har jeg lagt til grunn at de skal være konkurrerende og derfor av en slik art at de bør vurderes. Hva deltakerne har lagt i sitt svar vet jeg ikke, og om den enkelte er bevisst valget ved å ikke teste de konkurrerende hypotesene vites ikke. Testing av hypoteser er et viktig arbeid for å få et riktig utfall i en straffesak, da det gir et bedre beslutningsgrunnlag for riktige etterforskningsmetoder, og er med på å redusere faren for feil i prosessen (Fahsing, 2013). I kvalitetsrundskrivet beskrives at:

Det er en sammenheng mellom bevisvurderingen og det strafferettslige beviskrav. Beviskravet kan presiseres gjennom krav til en overordnet strukturering av

bevisvurderingen, der bevisene ikke bare skal vurderes under den antakelse at mistenkte er skyldig, men også i lys av hypoteser om hendelsesforløp som innebærer at vedkommende ikke er skyldig (Riksadvokaten, s. 15, 2018a).

Det som forskningen og litteratur viser, sammenstilt med det riksadvokaten har skrevet, tyder på at både politi og påtalemyndighet ikke kan gå utenom vurdering av de ulike konkurrerende hypoteser (Fahsing, 2013; Fahsing, 2016; Cook, 2016; Fahsing og Ask, 2015; riksadvokaten, 2018a). Undersøkelsen min viser at kunnskapen om hypotesetestingen er tilstede, men det kan synes som om denne kunnskapen ennå ikke er internalisert i handling. Burde vi ha et system eller en rutine som gjør at vi vurderer og tester ulike konkurrerende hypoteser når forskningen viser at dette må tilstrebes i viktige beslutninger slik det blir anbefalt av en rekke forskere og forfattere (Ask, 2013; Bjercknes & Fahsing, 2017; Fahsing, 2016; Kolflaath, 2015)?

Operativ tjeneste har lang erfaring med beredskapsplaner i forbindelse med ekstraordinære hendelser. Dette ligger nedfelt i politiets beredskapssystem, og det finnes ulike tiltakskort for politiets operative oppgaver. De sistnevnte beskriver metode og viktige momenter for den enkelte å huske på, samt tjenesten både for ledelse på stedet og i styrende organ, slik som for eksempel operasjonssentral.

I etterforskning er det nå skrevet beredskapsplaner fra Politidirektoratet for etterforskning av såkalte *ekstraordinære hendelser*⁷. I disse planene er det ikke sagt noe om metode, og det er ikke gitt føringer for hva den enkeltes rolle i etterforskningen er. Det er kun vist til organisering (Politidirektoratet, 2017). Er man under utarbeidelse bevisst nok på de utfordringene man ser i de operative planene? Kan det være slik at disse planene utfordrer bruk av kreativiteten i den enkelte etterforskningen? Ut fra mangel på ytterligere system eller planverk kan det synes som om det vil være opp til den enkelte politifaglige og påtalefaglige etterforskningsleder å styre etter sin beste praksis kombinert med den kunnskap den enkelte har tilegnet seg. Det kan videre bety at kunnskapen ikke er operasjonalisert slik at det oppnås best kvalitet i samhandling i etterforskningen av den enkelte straffesak. Vi mangler en standard.

Begrensninger med studien

Jeg har arbeidet i politiet i tjue år og har en variert erfaring. Mest erfaring har jeg fra etterforskning og kontroll, samt ledelse av etterforskning i ulike politidistrikt. Utover dette har jeg i en periode jobbet med utvikling av fag og studier i etterforskning ved seksjon for etter-

---

⁷ En ekstraordinær hendelse er en hendelse der politiet må organisere, lede og benytte sine ressurser på en annen måte enn ved det ordinære arbeidet (Politidirektoratet, 2017).

og videreutdanning ved Politihøgskolen i Oslo. Dette gjør at min forforståelse kan ha påvirket oppgaven på alle nivå. Dette fra valg av tema og litteratur til hvordan oppgaven har blitt tematisk fremstilt og funnene blitt analysert. Jeg har fått god hjelp av veiledere til å se disse utfordringene og også til å se at forforståelse kan være positivt med tanke på hvor man leter etter informasjon til avhandlingen. Nærhet til fagfeltet kan være nyttig for å stille gode spørsmål, men det kan også gjøre forskeren blind for andre perspektiver. I tillegg vil en tett kontakt mellom forskeren og deltakerne på undersøkelsen kunne påvirke både innsamlingen og fortolkningen av data - både direkte og/eller indirekte.

Jeg ser det som en mulig begrensning at det er jeg som har laget spørreundersøkelsen, og at jeg kjenner de som har deltatt i undersøkelsen. Flere av de som har svart vet hvilken jobb jeg har og dette kan ha vært med på at enkelte av deltakerne som tidligere nevnt har svart noe de tenker jeg ønsker å få inn i oppgaven. Jeg håper at jeg har begrenset dette ved å bruke åpne spørsmål i undersøkelsen, samt informasjon i samtykkeskjema og i undersøkelsen.

Validitet og reliabilitet

Innsamling, analyse og tolkning av data er de tre mest sentrale elementer i all empirisk forskning (Johannessen et al., 2015). Virkeligheten er i stadig endring, og derfor kan den være utfordrende og kompleks både å fange og fortolke. Dette gjør at en som forsker bør fokusere på begreper, metoder og prinsipper som relevans, systematikk, grundighet og åpenhet. Et mål med forskning er at man søker så sann kunnskap som mulig. Ved testing av reliabilitet og validitet ser man om det man har kommet frem til kan sies å være troverdig forskning (Johannessen et al., 2015). Jeg vil nå vurdere studiens validitet og reliabilitet, altså pålitelighet og troverdigheten av studien. Dette gjennom vurdering av de kriterier som bør ligge til grunn for at en slik undersøkelse skal sies å ha god kvalitet (Tjora, 2013).

Funnene som ble behandlet i diskusjonen vil nødvendigvis ikke være troverdige og korrekte da innsamlingen av disse kun ble gjort ved en spørreundersøkelse. Det er deltakernes meninger og tanker om hva de gjør, og ikke nødvendigvis det de faktisk gjør i en etterforskning, som ble behandlet i denne diskusjonen. Erfaringen min tilsier her at en ofte, på grunn av ulike påvirkninger, ikke får gjort det man vet er best. Dette kan være utfordrende å erkjenne.

Uavhengig av metode for innhenting av data er det utfordrende å generalisere da ingen sak er lik, og ingen etterforskningsleder vil handle likt under hver enkelt sak. En annen begrensning er at jeg kan ha lagt annet innhold i svarene enn det informantene mente. Jeg har ikke kontrollert dette på annen måte enn analyse av den enkeltes svar, og etterprøving utover det som tidligere er vist til er ikke foretatt. Problemstillingen "Hvordan forstås og

operasjonaliseres begrepene kvalitet og objektivitet for den påtalefaglige og politifaglige etterforskningsleder?” er derfor et spørsmål som denne avhandlingen naturligvis ikke svarer fullt ut på. Undersøkelsen som er gjennomført vil i beste fall bare vise en liten del av virkeligheten.

En utfordring er om spørreskjemaet er begrepsmessig gyldig (Jacobsen, 2015, s. 351). I denne sammenhengen vil det bety om spørsmålene som jeg har satt opp måler det jeg ønsker å undersøke, herunder om deltakere på undersøkelsen har forstått spørsmålene og om de ut fra disse svarer på det som jeg ønsker å finne ut av. En måte å sikre dette kan være nøye teorigrunnlag og gjennomgang av spørsmålene. Undersøkelsen har blitt vurdert, pre-testet og analysert i etterkant. Dette kan sies å være med på å sikre validiteten, men det gir ingen garanti ettersom vi ikke vet sikkert hvordan den enkelte deltaker har forstått spørsmålene i undersøkelsen.

Validitet er vanskelig å kontrollere og Tjora skriver at “for å opprettholde høy kvalitet er og blir forskningen konservativ og kunnskapen utvikles i små skritt” (2013, s. 207). Med dette menes å stadig se til forskning som tidligere er gjennomført og beskrevet. Vurdering av validiteten i denne avhandlingen blir da om undersøkelsen har de riktige spørsmålene knyttet til riktig tidligere utført forskning. Kan jeg si at min undersøkelse går fra det generelle til det konkrete ved at begrepene jeg har brukt kan sies å være målbare? Objektivitet og kvalitet er begreper som er anerkjente og som er mye brukt blant både politifaglige og påtalefaglige etterforskningsledere. Derfor vurderer jeg at mine deltakere antakelig har forstått hva jeg har ønsket at de skulle svare på. Videre blir vurderingen om jeg har klart å svare på mine forskningsspørsmål, og om hvor gode representasjoner av virkeligheten dataene som jeg har presentert er (Johannessen et al., 2015). Begrepsvaliditet handler i denne avhandlingen om hvor godt operasjonalisert begrepet objektivitet er gjennom faktorene ledelse, etterforskning og påvirkning.

Når det gjelder den statistiske validiteten og mulighet for generalisering så er utvalget mitt lite. Det vil derfor være svært begrenset hva som kan konkluderes som almen gyldig etter denne. Kvantitativ forskning benytter gjerne utvalg av en viss størrelse. Størrelsen på utvalget vil påvirke muligheten man har til å generalisere og ikke minst konkludere på vegne av en større gruppe. Det er mange som jobber med etterforskningsledelse i norsk politi. Dette kan kalles totalpopulasjonen. Så bruttoutvalget er mye større enn nettoutvalget som jeg har brukt i undersøkelsen. I denne masteravhandlingen burde utvalget vært større for å kunne vurdere om det er noen klare sammenhenger som jeg peker på i diskusjonen. Ved bruk av et større utvalg kunne det kanskje blitt et resultat som tydeligere viste sammenhenger og ulikheter. På den

annen side har utvalget mitt svart ganske likt på undersøkelsen, så dette kan muligens bety at svarene kunne vært ganske like hvis utvalget i undersøkelsen hadde vært større.

Hvor nøyaktig kan en vurdere svar inngitt i en undersøkelse? Hvordan kan man si at dataene som man har samlet inn er så sanne som mulig og ikke innehar feil av ulik karakter? Reliabilitetsvurdering av kvalitativt materiale er vanskelig blant annet på grunn av at resultatet tolkes uten mulighet for kontroll, samt at den vil være påvirket av forskerens engasjement, kunnskap og holdninger til det som undersøkes (Johannessen et al., 2015). Dette gjør seg spesielt gjeldende i arbeidet med analysen. Tjora (2013) skriver at dette kan være både en fordel, men kan og være en ulempe da en kan ha en forforståelse og forutinntatthet om temaet.

Påvirkning og forforståelse er noe jeg har prøvd å være bevisst, og oppgaven har endret seg underveis grunnet påvirkning fra nye utredninger og fokus i det offentlige rom. Videre har samarbeidet med mine to veiledere og andre medstudenter gitt mange innspill. Dette førte til at min forforståelse ble utfordret, og at fokuset ble noe annet enn det var i starten. Før jeg begynte med arbeidet ønsket jeg fokus på overgangen og kontroll i straffesaksbehandling fra politifaglig etterforskningsleder til påtalefaglig etterforskningsleder. Dette endret seg, og den ferdige oppgaven handler om samarbeid mellom disse to rollene.

Oppsummering

Jeg har undersøkt hva politifaglige og påtalefaglige etterforskningsledere ser på som sine hovedoppgaver, og hva som vil påvirke prosessen og resultatet i en etterforskning. Avhandlingen omhandler psykologiske påvirkningsfaktorer, etterforskningsmetodikk, ledelse og hvordan deltakerne i undersøkelsen operasjonaliserer begreper som *kvalitet* og *objektivitet*.

Resultater forteller meg at behovet for å bygge en sterkere kunnskapsbasert etterforskningspraksis er både realistisk og nødvendig. De som kjenner fagmiljøet vet at det lenge har pågått en debatt om roller og ansvar, og et organisatorisk skille mellom politi og påtalemyndighet. Denne avhandlingen er ikke ment som et innlegg i denne debatten. Nåsituasjonen har vært utgangspunktet for min avhandling, og fokus har vært grenseoppganger, ansvar og roller som aktualiserer spørsmålet om samhandling. Jeg tenker at dette er noe det bør forskes videre på.

Rollen som forsker i egen praksis er utfordrende, men også givende. I liket med det å være etterforsker i politiet oppleves det som krevende å skulle være såkalt objektiv og nøytral. Arbeidet med avhandlingen har hjulpet meg til å få bedre innsikt i etterforskningsprosesser og jeg har fått nye perspektiver på faget og det som påvirker arbeidet for en etterforskningsleder.

Tross oppgavens begrensninger har jeg identifisert en rekke viktige faktorer som kan jobbes videre med: Det kan synes som at det finnes noe felles kunnskap om hvordan oppnå kvalitet og objektivitet blant både påtalefaglige og politifaglige etterforskningsledere. Det kan så stilles spørsmål ved om fokuset på hypoteser så langt bare har gitt etterforskning et nytt ord, og at kunnskapen ennå ikke er overført til praksis for noen av profesjonene. Den grunnleggende filosofien og arbeidsmetoden er relativt kjent, men hva denne kunnskapen betyr for samhandling og en systematisk tilnærming er ikke godt nok beskrevet. Riksadvokaten har gitt pålegg om at arbeidet med hypoteser og notoritet skal ha et nødvendig fokus, men fortsatt kan det synes som om systemet for denne operasjonaliseringen ikke er tilstrekkelig konkretisert.

Det daglige samarbeidet mellom politifaglig og påtalefaglig etterforskningsleder fungerer for det meste svært godt. Allikevel er rollene i etterforskningsledelse til dels uklare og har betydelig overlapp. Det kan være et behov for en tydeligere organisering og en felles metodikk i samhandlingen mellom politifaglig og påtalefaglig etterforskningsleder. Hypotesetestende etterforskningsplaner kan fungere som en plattform for et tettere og bedre samarbeid mellom politifaglig og påtalefaglig etterforskningsledelse. Dette er noe jeg selv vil se videre på i min stilling som fag og opplæringsansvarlig for etterforskning i Oslo politidistrikt. Det kan sannsynligvis være hensiktsmessig å utarbeide en nasjonal standard og plan for opplæring, metodikk og samhandling.

Antall ord 17131

Referanser

- Aall, J. (2015). Uskyldspresumsjonen og beviskravet i straffesaker. I A. H. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker. Utvalgte emner* (s. 459–480). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- ACPO. (2000). *Murder Investigation Manual*. Wyboston, UK: Association of Chief Police Officers.
- Anderson, H. (2012). Collaborative relationships and dialogic conversations: Ideas for a relationally responsive practice. *Family Process*, 51(1), 8-24.
- Ask, K. (2013). Fejl og faldgruber i efterforskning. I C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage - metodiske refleksjoner over politiets undersøkelsespraksis* (s. 149–169). Copenhagen: Samfundslitteratur.
- Ask, K., & Alison, L. (2010). Investigators' decision making. In P. A. Granhag (Red.), *Forensic psychology in context: Nordic and international perspectives*. Cullompton, UK: Willan.
- Ask, K., & Granhag, P. A. (2005). Motivational sources of confirmation bias in criminal investigations: The need for cognitive closure. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 2(1), 43–63. Hentet fra <https://doi.org/10.1002/jip.19>
- Ask, K., & Granhag, P.-A. (2008). Psykologiska påverkansfaktorer vid utredningsarbeite. In P. A. Granhag & S. Å. Christianson (Red.), *Handbok i rättspsykologi* (s. 161–174). Stockholm, Sweden: Liber.
- Bjerknes, O. T., & Fahsing, I. (2017). *Etterforskning. Prinsipper, metoder og praksis* (Vol. 1). Bergen: Fagbokforlaget. Hentet fra <https://www.fagbokforlaget.no/Etterforskning/I9788245023350>
- Brookman, F., & Innes, M. (2013). The problem of success: What is a “good” homicide investigation? *Policing and Society*, 23(3), 292–310. Hentet fra <https://doi.org/10.1080/10439463.2013.771538>
- Canter, D., & Alison, L. (1999). *Profiling in policy and practice*. Aldershot: Ashgate.
- Christoffersen, S. A. (2009) *Profesjonsetikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cockbain, E., & Knutsson, J. (2015). *Applied Police Research: Challenges and Opportunities*. New York, NY: Routledge.
- Cook, T. (2016). *Senior investigating officers` handbook*, New York: Oxford university press.
- Dahlman, C. (2018). *Beviskraft, Metod för bevisvärdering i brottmål*, Stockholm: Nordstedts juridik.
- De Nasjonale Forskningsetiske, K. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for*

- samfunnsvitenskap*, Humaniora, juss og teologi.
- Diesen, C. (1993). *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*, Juristförlaget. Stockholm.
- Diesen, C. (2000). Beyond Reasonable Doubt: Standard of Proof and Evaluation of Evidence in Criminal Cases. *Scandinavian Studies in Law*, (40), 169–180.
- Eskeland, S. (2008). Bevisvurdering og justismord. I A. Bratholm & S. Eskeland (Red.), *Justismord Og Rettssikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fahsing, I. (2013). Tænkestile: Effektivitet, dyder og krydspres i efterforskninger. I C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage - metodiske refleksjoner over politiets undersøkelsespraksis* (s. 117–149). København: Samfundslitteratur.
- Fahsing, I. (2016). *The Making of an Expert Detective. Thinking and Deciding in Criminal Investigations* (Philosophical Doctorate). University of Gothenburg. Hentet fra <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/47515>
- Fahsing, I., & Ask, K. (2013). Decision Making and Decisional Tipping Points in Homicide Investigations: An Interview Study of British and Norwegian Detectives. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 10(2), 155–165. Hentet fra <https://doi.org/10.1002/jip.1384>
- Fahsing, I., & Ask, K. (2016). The making of an expert detective: the role of experience in English and Norwegian police officers' investigative decision-making. *Psychology, Crime & Law: PC & L*, 22(3), 203–223. Hentet fra <https://doi.org/10.1080/1068316X.2015.1077249>
- Forst, B. (2004). *Errors of Justice: Nature, Sources and Remedies*. Cambridge University Press. Hentet fra <https://market.android.com/details?id=book-9asZgwCLFz8C>
- Gigerenzer, G., & Engel, C. (2006). *Heuristics and the law*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Goodman, L.A. (1961). Snowball sampling. *Annals of Mathematical Statistics*. (Vol. 32:1), 148-170.
- Hald, C. (2012). *Web Without a Weaver. On the Becoming of Knowledge. A Study of Criminal Investigation in the Danish Police*. Florida: Universal Publishers.
- Hald, C., & Rønn, K. V. (2013). *Om at opdage - metodiske refleksjoner over politiets undersøkelsespraksis*. Copenhagen: Samfundslitteratur.
- Halvorsen, K. (2003). *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Innes, M. (2003). *Investigating murder: Detective work and the police response to criminal homicide*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?* Oslo: Cappelen Damm

Akademisk.

- Johannessen, A., Tufte, P., & Veiden, P. (2006). *Å Forstå samfunnsforskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Johannessen, A., Tufte, P., & Christoffersen, L. (2015). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kjelby, G. J. (2015). Bevisrettens grunnprinsipper og hovedregler i straffesaker. I R. Aarli, M.-A. Hedlund, & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker. Utvalgte emner* (s. 79–152). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kolflaath, E. (2015). En metode for bevisbedømmelsen i straffesaker. I R. Aarli, M.-A. Hedlund, & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker. Utvalgte emner* (s. 507–534). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lai, L. (1999). *Dømmekraft*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Myhrer, T.-G. (2015). *Kvalitet i etterforskningen -særlig om påtaleansvarliges rolle og betydning* (PHS Forsking) (Vol. 2015:1). Oslo, Norway: Norwegian Police University College.
- Nilsen, J.-A. (2012). *Fra kaos til kontroll. Om etterforskningsledelse i startfasen av store kriminalsaker*. Mastergradsavhandling.
- Norsk Politi. (2017). Fagblad for politi og lensmannsetaten, Nr 5 (s.20).
- Notoritet. (uå). I det norske akademis ordbok. Hentet 19. desember 2018 fra <https://www.naob.no/ordbok/notorisk>
- NOU 2017:5. (2017). *En påtalemyndighet for fremtiden — Påtaleanalysen*, Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Nuzzo, R. (2015). How scientists fool themselves - and how they can stop. *Nature*, 526(7572), 182–185. <https://doi.org/10.1038/526182a>
- Operasjonalisere. (uå). I den store norske leksikon. Hentet 31. Desember 2018 fra <https://snl.no/operasjonalisere>
- Packer, H. L. (1968). *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Polanyi, M. (1967). *The Tacit Dimension*. Garden City, N.Y., Anchor Books.
- Politidirektoratet. (2013). *Etterforskningen i politiet 2013*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet & Riksadvokaten (2016). *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet. (2017). *Etterforskning av kriser og ekstraordinære hendelser, 2017/002*.
- Popper, K. R. (2002). *The Logic of Scientific Discovery*. London: Routledge Classics.

- Påtaleinstruksen. (1985). Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten. (FOR-1985-06-28-1679), hentet fra <https://lovdata.no/forskrift/1985-06-28-1679>
- Rachlew, A. (2010). Å forske på sine egne. I M. T. Thomassen G. (Red.), *Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet*. Politihøgskolen.
- Rachlew, A. A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning - noen eksempler og forskningsbaserte mottiltak* (PhD). University of Oslo, Oslo.
- Rachlew, A., & Fahsing, I. A. (2015). Politiavhøret. I R. Aarli, M.-A. Hedlund, & S. E. Jebens. (Red.) *Bevis i straffesaker. Utvalgte emner* (s. 225–254). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Riksadvokaten. (1999). Rundskriv om etterforskning nr 3/99.
- Riksadvokaten. (2013). Avhørsmetodikk i politiet. *Riksadvokatens Arbeidsgruppe*.
- Riksadvokaten. (2015). *Norsk politi og påtalemyndighets behandling av straffesakene mot Sture Bergwall - Hva kan vi lære?*
- Riksadvokaten. (2016a). Rapport om «Monika Saken» – Enkelte tilrådninger og pålegg.
- Riksadvokaten. (2016b). Politiavhøret. (Rundskriv 2016/2).
- Riksadvokaten. (2017). *Rapport om norsk politi og påtalemyndighets behandling av straffesakene mot Sture Bergwall - Riksadvokatens vurderinger, videre oppfølging og pålegg*.
- Riksadvokaten. (2018a). *Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene (kvalitetsrundskrivet)*. (Rundskriv 2018/3).
- Riksadvokaten. (2018b). *Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen for politi og statsadvokatene*. (Rundskriv 2018/1).
- Roschelle, J., & Teasley, S. (1995). The construction of shared knowledge in collaborative problem solving. I C. E. O'Malley (Red.), *Computer supported collaborative learning*, (s. 69–97). Heidelberg: Springer-Verlag.
- Roberts, P., & Zuckerman, A. (2010). *Criminal Evidence*. OUP Oxford. Hentet fra <https://market.android.com/details?id=book-HUGcAQAAQBAJ>
- Simon, H. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 69, No. 1. (Feb. 1955), 99-118.
- Smith, N., & Flanagan, C. (2000). *The effective detective: identifying the skills of an effective SIO* (Police Research Series Paper 122.). London, UK: Policing and Reducing Crime Unit.
- Stelfox, P. (2007). Professionalizing criminal investigation. I T. Newburn, T. Williamson, & A. Wright (Red.), *Handbook of Criminal Investigation* (s. 628–650). Devon: Willan Publishing.

- Stelfox, P. (2008). Investigative Practice and Performance Management: Making the Marriage Work. *Policing*, 2(3), 303–310. <https://doi.org/10.1093/police/pan045>
- Stelfox, P., & Pease, K. (2005). Cognition and detection: Reluctant bedfellows? I M. J. Smith & N. Tilley (Red.), *Crime science: New approaches to preventing and detecting crime*. Cullompton, UK: Willan.
- Straffeprosessloven (1981). Lov om rettergangsmåten i straffesaker, (LOV-1981-05-22-25) hentet fra <https://lovdata.no/lov/1981-05-22-25>
- Strandbakken, A. (2003). *Uskyldspresumsjonen: "In dubio pro reo"*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Stridbeck, U. & G. (2010). Psychological perspectives on the evaluation of evidence. I P. Granhag (Red.), *Forensic Psychology in Context Nordic and international approaches* (s. 191–209). Willan Publishing.
- Tjora, A. (2013). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131. <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>
- Universitet i Oslo (uå), Hentet 06. Januar 2019 fra <https://www.uio.no/studier/program/jus/oppbygging/>
- Wagenaar, W. A., van Koppen, P. J., & Crombag, H. F. M. (1993). *Anchored narratives: The psychology of criminal evidence*. New York: St. Martin's Press.

Vedlegg

Vedlegg 1. Utskrift av NSD test

Resultat av meldeplikttest: Ikke meldepliktig

Du har oppgitt at hverken direkte eller indirekte identifiserende personopplysninger skal registreres i forbindelse med prosjektet.

Når det ikke registreres personopplysninger, omfattes ikke prosjektet av meldeplikt, og du trenger ikke sende inn meldeskjema til oss.

Vi gjør oppmerksom på at dette er en veiledning basert på hvilke svar du selv har gitt i meldeplikttesten og ikke en formell vurdering.

Til info: *For at prosjektet ikke skal være meldepliktig, forutsetter vi at alle opplysninger som registreres elektronisk i forbindelse med prosjektet er anonyme.*

Med anonyme opplysninger forstås opplysninger som ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner i et datamateriale, hverken:

- direkte via personentydige kjennetegn (som navn, personnummer, epostadresse el.)
- indirekte via kombinasjon av bakgrunnsvariabler (som bosted/institusjon, kjønn, alder osv.)
- via kode og koblingsnøkkel som viser til personopplysninger (f.eks. en navneliste)
- eller via gjenkjennelige ansikter e.l. på bilde eller videoopptak.

Vi forutsetter videre at navn/samtykkeerklæringer ikke knyttes til sensitive opplysninger.

Med vennlig hilsen,

NSD Personvern

Vedlegg 2. Brev til deltaker

POLITIHØGSKOLEN

Denne undersøkelsen gjennomføres av Dag Sveaas som for tiden er student ved Politihøgskolens Masterstudium i Etterforskning. Mine veiledere er Dr. Ivar Fahsing (PHS) og Statsadvokat Erik Førde (OSLO). Formålet med prosjektet er å utforske rollene i ledelse av etterforskning, beslutningsprosesser og prosessrelatert kvalitet i etterforskning.

Hva konkret ber jeg deg hjelpe oss med ?

Undersøkelsen består av 11 spørsmål som du bes besvares å godt du kan ut fra eget skjønn. Jeg vil sende deg en link på epost som leder deg undersøkelsen på Surveymonkey.com. Undersøkelsen vil normalt ta minimum 30 minutter.

Taushetsplikt og anonymisering

All data og personlig informasjon skal lagres forsvarlig i henhold til databeskyttelsesloven 1998 og Politihøgskolens forskningsetiske veileder. Undersøkelsen vil ikke be deg om identifiserbare personopplysninger. Surveymonkey.com vil ikke lagre noen metaadata om deg utover de spørsmål du velger å besvare. Det vil fremgå når besvarelsen ble gjort. All annen informasjon vil automatisk bli anonymisert.

Formidling av resultater

Det er meningen at materialet som samles, vil bli analysert og benyttet i min masteravhandling. Det kan også bli presentert på nasjonale og internasjonale konferanser og utviklet for fremtidige publikasjoner i vitenskapelige artikler.

Hvis du har spørsmål om undersøkelsen, fremgangsmåte eller annet så ikke nøl med å kontakte meg. Hvis du har gjennomført undersøkelsen, og ombestemmer deg kan du når som helst trekke tilbake din besvarelse uten å måtte gi noen forklaring.

Med vennlig hilsen

Dag Sveaas
tlf 913 03 003
dag@sveaas.no

Vedlegg 3. Eksempel på samtykkeskjema

Samtykke skjema

Prosjekt: Master i erfaringsbasert etterforskning

Navn på forsker: Pob. Dag Sveaas, politihøgskolen.

Kontaktinformasjon: Pob. Dag Sveaas

Tel. +47 913 03 003

Email: dag@sveaas.no

Kryss ut i boksene.

1. Jeg samtykker at jeg har lest og forstått informasjonsbrevet for spørreundersøkelsen og at jeg har hatt mulighet til å stille spørsmål.
2. Jeg forstår at jeg deltar frivillig i denne undersøkelsen og at jeg når som helst kan trekke samtykke tilbake uten å gi noen forklaring.
3. Jeg forstår at all personlig informasjon jeg gir vil bli holdt konfidensielt av forskeren.
4. Jeg samtykker i å være med på undersøkelsen. Jeg samtykker i at sitater fra besvarelsen kan bli brukt i masteravhandlingene eller i videre forskning eller publikasjoner. Disse vil i såfall bli publisert anonyme.

☐
☐
☐
☐

Din epost adresse: _____

_____
Navn på deltager

_____
Dato

_____
Signatur

_____
Navn på mottager av skjema

_____
Dato

_____
Signatur

Vedlegg 4. Spørreundersøkelsen

1. Hva definerer du som dine primære oppgaver i en pågående etterforskning? (Vennligst skriv opp 3-5 oppgaver)
2. Hva legger du i det å lede en etterforskning?
3. Hvilke, hvis noen, faktorer (individuelle, situasjonelle) kan påvirke etterforskere eller påtaleansvarliges objektivitet og mulighet til å foreta korrekte vurderinger i en etterforskning?
4. Hvis det er mulig, hva kan etterforskere og påtaleansvarlige gjøre for å redusere risikoen for tunnelsyn eller annen negativ påvirkning i en etterforskning?
5. Hva mener du skal til for at skyldkravet i en straffesak er oppfylt?
6. Hvordan kan etterforskere og påtaleansvarlige jobbe for oppfylle beviskravet i en straffesak?
7. Tester du alltid konkurrerende hypoteser i dine ulike etterforskninger?
8. Hvis du vanligvis bruker et verktøy, system eller annet for å ha kontroll på og for å se på testing av alle konkurrerende hypoteser (til mistanken) beskriv hvordan du gjør det, hva som er grunnen til at du gjør det, og hvis du ikke gjør dette vennligst skriv litt om dette.
9. Hvis du vanligvis bruker en skrevet etterforskningsplan i din etterforskning, beskriv hva en etterforskningsplan er, hva som er grunnen til at du bruker den og hvordan du gjør det. Dersom du ikke bruker det vennligst skriv det også inn.
10. Hva jobber du som?
  - a. Påtaleansvarlig
  - b. Polisiær etterforskningsleder
  - c. Annet?
11. Hvor lenge har du jobbet med etterforskning?
  - a. mindre enn 1 år
  - b. 1-5 år
  - c. 6-10 år
  - d. 11-15 år
  - e. over 15 år